

Ի ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՀՈՄՍԻ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀՐԹԻՌԱԿՈՄՄԱՆ՝ ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐՈՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆՈՒԹԵԱՐԲ ՀՐԹԻՌԱԿՈՄԵՅՆ ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ

Դամասկոսի մեջ սուրիական զինեալ ուժերու սպայակազմի ակումբէն ներս տեղի ունեցած սուրիական-ռուսական միացեալ մամլոյ ասուլիսին ընթացքին, սուրիական բանակը ներկայացուց ռուսական օդուժին գործակցութեամբ իրագործած զինուորական գործողութիւնները, ի պատասխան՝ 5 հոկտեմբերին հոմսի ռազմական համալսարանի շրջանաւարտ սպայակազմի հանդիսութեան ընթացքին տեղի ունեցած ահաբեկչական յարձակումին, որուն հետեւանքով տասնեակ նահատակներ եւ վիրաւորներ արձանագրուեցան:

Սուրիական բանակի քաղաքական վարչակազմի տնօրէն Հասան Սուլեյման յայտնեց, որ սուրիական-ռուսական միացեալ գործակցութիւններուն հետեւանքով զինեալ ահաբեկչական խմբաւորումներուն թաքստոցներն ու կեդրոնները քանդուեցան եւ «Թահրիր ալ-Շամ», «Թուրքստանի Իսլամական Կուսակցութիւն» եւ այլ զինեալ ահաբեկչական խմբաւորումներէն հարիւրաւոր անդամներ սպանուեցան:

Յիշեալ զինուորական գործողութիւններուն հետեւանքով ահաբեկչական խմբաւորումներ լոյրջ վնասներ կրեցին եւ սկսան օգնութիւն աղերսել իրենց ղեկավարներէն:

Դամասկոսի եւ յարակից շրջաններու ռուսական կարգաւորման կեդրոնի նախագահ Վատէմ Զոլթեյ յայտնեց, որ սուրիական-ռուսական միացեալ զինուորական գործողութիւնները ընդգրկեցին ռուսական օդանաւերու կողմէ ավելի քան 230 օդային յարձակումներ, իսկ սուրիական-ռուսական թնդանօթներով ավելի քան 900 ահաբեկչական կեդրոններ հրթիռակոծուեցան, սպանուեցան 630 ահաբեկիչներ, ներառեալ 34 ղեկավարներ, 15 օտար մասնագէտներ, արձանագրուեցան նաեւ 450 վիրաւոր եւ 1125 կեդրոններ ու զինապահեստներու թիրախաւորում:

ՄԱՍՆՈՅ ՀԱՂՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

2-3 Նոյեմբերին, ՀՀԴ Բիւրոյի հրաւերով, Կիպրոսի Լարնաքա քաղաքին մէջ, տեղի ունեցաւ ՀՀԴ Հայաստանի Գերագոյն Մարմնի, Արցախի Կեդրոնական Կոմիտէի եւ համահայկական ողջ կառուցի մարմիններու ներկայացուցիչներու ու հրաւիրեալ ընկերներու մասնակցութեամբ գումարուած խորհրդաժողովը:

Սոյն խորհրդաժողովի հիմնական օրակարգն էր՝ Ատրպէյճանի կողմէ ցեղասպանական յարձակումներու հետեւանքով Արցախի Հանրապետութեան բռնի հայաթափումի լոյսին տակ Հայաստանի ու հայութեան առջեւ ծառայած մեծ մարտահրաւերները:

Երկօրեայ բազմակողմանի քննարկումներով ժողովը անդրադարձաւ արցախահայութեան առաջնահերթ ընկերային ու տարրական կարիքներուն, Ատրպէյճանի կողմէ դեռ շարունակուող յարձակողապաշտ ու ցեղասպան լքտի քաղաքականութեան, Արցախի Հանրապետութեան գերեվարուած ռազմա-քաղաքական ղեկավարութեան հարցին, Արցախի Հանրապետութեան պետականութեան կարեւորագոյն օղակներու դիմագրաւած դժուարութիւններուն, միջազգային ու տարածաշրջանային քաղաքական իրադրութեան եւ Հայաստանի իշխանութիւններու վարած ապաշնորհի ու պարտուողական քաղաքականութեան:

Վերոնշեալ քննարկումներու լոյսին տակ, ժողովը ձեւաւորեց այն հիմնական ուղղութիւնները, որոնք պիտի հունաւորեն համադաշնակցական ընտանիքի քաղաքական ու աշխատանքային յառաջիկայ քայլերը եւ որոնք պէտք է դառնան ազգի ու հայրենիքի ճակատագրով մտահոգուած եւ հայ ժողովուրդի հաւաքական ազգային պայքարի կամքը վերականգնող ներազգային բոլոր ճիգերը շաղկապող առանցք:

6 Նոյեմբեր, 2023
ՀՀԴ Մամլոյ դիւան

ՍԵՅԻՏ ՆԱՍՐԱԼԱ. «ԿԱԶՉԱ ԱՅՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄԵՆ ՅԱՐԹԱԿԱՆ ԴՈՒՐՍ ԴԻՏԻ ԳԱՅ. ՀԱՐԱԽՅԻՆ ԼԻԲԱՆՆԻ ՃԱԿԱՏԸ ԲԱՅ Է ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿԻ ՀԱԽՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ»

«Նահատակներ՝ Երուսաղէմի ճամբուն վրայ» կարգախօսին հիման վրայ Հրդ պալլայի ընդհանուր քարտուղար սեյիտ Հասան Նասրալլա 3 Նոյեմբերի ժամը 3:00-ին արտասանեց պատկերասփռուած ճառ մը, որուն մէջ ողջունեց բոլոր նահատակները:

Իր խօսքը ուղղելով Կազգայի, Այսրյորդանանի եւ Լիբանանի նահատակներուն ընտանիքներուն՝ սեյիտ Նասրալլա շնորհաւորեց անոնց հարազատներուն նահատակութիւնը՝ ընդգծելով, որ նահատակութիւնը աստուածային շքանշան է:

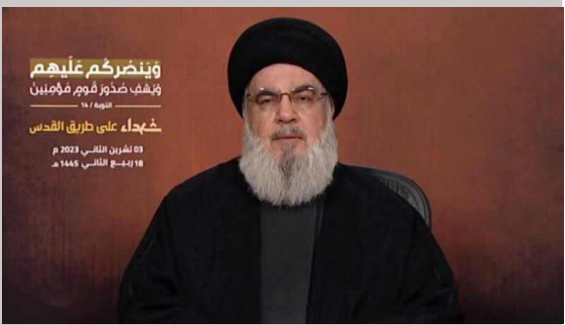
Սեյիտ Նասրալլա անդրադարձաւ նաեւ «Աքսայի Հեղեղ»-ի բոլոր նահատակներուն՝ հաստատելով, որ քանի մը օրէն «Նահատակի օր»-ուան տօնակատարութեան առիթով ավելի ընդարձակ պիտի անդրադառնայ այդ սիրտին:

Հրդ պալլայի ընդհանուր քարտուղարը ընդգծեց, որ Կազգայի մէջ ընթացող կռիւը մարդկային, կրօնական, բարոյական եւ օրինական իմաստով ամենէն մաքուր պայքարը կը նկատուի, որովհետեւ անկկա հայրենիքին ու հողին համար մղուած պայքար է:

«Կազգայի մէջ մղուող պատերազմը գոյութենական պայքար է, եւ մեր ուժը մեր կամքին, պատրաստակամութեան, զոհողութեան եւ Պաղեստինեան դատին հանդէպ յանձնառութեան ու նուիրումին մէջ է: Պաղեստինցի ժողովուրդը առասպելական ժողովուրդ մըն է, որ նուիրուած է իր Հատին եւ քաջ կերպով Դիմադրութեան ու Աքսային կը նուիրաբերէ ինքզինք», ըսաւ ան:

Իսրայէլի վրայ այդ գործողութեան ունեցած ազդեցութեան մասին իր անդրադարձին մէջ սեյիտ Նասրալլա յայտնեց, որ այդ գործողութիւնը ապահովական, զինուորական, քաղաքական, հոգեբանական եւ բարոյական ազ-

դեցութիւն ունեցած է Իսրայէլի վրայ: «Այս գործողութիւնը ռազմավարական եւ պատմական իր ազդեցութիւնը պիտի ունենայ Իսրայէլի ներկային ու ապագային վրայ», շեշտեց ան՝ ավելցնելով, որ Իսրայէլ իսկապէս սարդոստայնէ մը ավելի դիւրաբեկ է, «եւ վերջերս իսրայէլեան հանրային կարծիքը սկսած է այդ մասին խօսիլ եւ ինձմէ ավելի հաստատել այս իրողութեան մասին», յայտնեց սեյիտ Նասրալլա:

Ան նշեց, որ Միացեալ Նահանգները իրենց նախագահով, նախարարներով եւ զինուորականներով փութացին օժանդակելու եւ շունչ տալու Իսրայէլին, որ ուշքը կորսնցուց: «Իսկ գործողութենէն ետք, Իսրայէլ Միացեալ Նահանգներէն նոր հրթիռներ, զինամթերք եւ նիւթական 10 միլիարդ օժանդակութիւն պահանջեց: Ինչպէ՞ս կարելի է հաւատալ, որ Իսրայէլ հզօր երկիր մըն է, եթէ այդ բոլորին պէտք ունեցաւ առաջին իսկ օրէն: Այս բոլորին կողքին Եւրոպան եւ Արեւմուտքը զօրակցութիւն յայտնեցին Իսրայէլին», ըսաւ ան:

«Լիբանանի հանդէպ թշնամի Իսրայէլի վարուելակերպէն կախեալ է ամէն ինչ: Հարաւային Լիբանանի մէջ բոլոր կարելիութիւնները առկա են, բոլոր ընտրանքները՝ բաց: Հետեւաբար յաջորդ հաւանականութիւններուն պէտք է պատրաստ ըլլալ», յայտնեց ան:

Տեղական Լրագրող

Խմբագրական

ԶՕՐԱՎԻԳ ԿԱՆԳՆԻԼ ԱՐՑԱԽԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Արցախի անկումը մարդկային, տնտեսական եւ հողային կորուստներու առումներով ծանր հետեւանքներ ունեցաւ: Պատմական մեր հայրենիքէն մաս մը բռնագրաւուեցաւ Ատրրայեյճանի կողմէ:

Աշխարհաքաղաքական զարգացումները, Ուքրանիոյ պատերազմը, բայց մանաւանդ Թուրքիոյ եւ Իսրայելի գինուորական օժանդակութիւնները նպաստեցին Ատրրայեյճանին՝ կարճ ժամանակի մը մէջ տապալելու բոլոր համաձայնագրերն ու բանակցային տրամաբանութիւնը եւ հայրենագուրկ դարձնելու Արցախի բնակչութիւնը:

Նկատելի է, թէ Ատրրայեյճան որքան արագ կը ձեռնարկէ իրերայաջորդ քայլերու՝ ազերիներով բնակեցնելու Արցախի կարգ մը շրջանները, գինուորական շքերթ կազմակերպելու Ստեփանակերտի մէջ, հայկական մշակութային կոթողները քանդելու կամ աղաւաղելու, այլ խօսքով՝ այնքան ատեն որ աշխարհաքաղաքական ներկայ պայմանները ի նպաստ իրեն կը զարգանան, աճապարանքով եւ իր եղբօր՝ Թուրքիոյ նախագահին կնքահայրութեամբ ձեռնարկելու հայկական Արցախի իւրացման ամբողջական գործընթացին, պատերազմի արդիւնքները վերջնականացնելու հեռանկարով:

Այս աճապարանքը կը հաստատէ, որ Ալիեւ լաւապէս ըմբռնած է Արցախի հայկականութեան անուրանալի իրողութիւնը ու նախքան աշխարհաքաղաքական որեւէ փոփոխութեան իրականացում կը ջանայ իր գինուորական բռնագրաւումը քաղաքական յաղթաթուղթի ու Արցախի ժողովրդագրական պատկերի վերջնական փոփոխութեան վերածել: Իրականութեան մէջ Ատրրայեյճանի Արցախի հայութեան ուղղուած համարկումի կոչերը պարզապէս քարոզչական շղարշներ են: Ալիեւ լաւ գիտէ որ Արցախը ինքնավար մարզ էր Խորհրդային Միութեան օրերուն, ապա՝ միութեան քայքայումէն ետք անկախացած իր բնակչութեան որոշումով, հետեւաբար անկախ ապրիլ որոշած ժողովուրդը չի կրնար պատմութեան անիւր իր ձեռամբ շրջել ու Ատրրայեյճանի լուծին տակ ապրիլ:

Այս երեւոյթին դիմաց հայկական կողմը, - հայրենի պետութիւն եւ Սփիւռք, - ամէն ջանք ի գործ պետք է դնէ նախ վերջ տալու Արցախի տեղահանուած բնակչութեան խուճապային տրամադրութեան, օգնելու, որ ան աշխատանք, կեցութեան յարմար պայմաններ ունենայ Հայաստանի մէջ, ամոքէ իր վերքերը, որպէսզի յուսալքութիւնը վանէ, շարունակէ իր գոյերթն ու հայրենիք վերադառնալու հաւատքը անսասան պահէ:

Արցախահայութեան դիմագիծի ու պետական համակարգի պահպանման համար տեղահանուածի կարգավիճակ կը տրուի արցախահայութեան, կը պահպանուի՝ Արցախի կառավարութիւնը որպէս վտարանդի կառավարութիւն, կը գործէ՝ Արցախի պետական համակարգը... սերտելի հարցեր են, որպէսզի Արցախի իսկական տերերը վերադարձի իրենց յոյսն ու լծակները պահպանեն, իսկ Սփիւռքն ու հայրենի պետութիւնը թեւ թիկունք կանգնին Արցախի բնակչութեան մինչեւ Արցախի կարգավիճակի ճշմարիտ ու արդար հանգուցալուծում՝ իր իսկ ժողովուրդին որոշումով:

Արցախի ժողովուրդին ճակատագիրը վերջապէս, Նոյնինքն Արցախի ժողովուրդը կ'որոշէ, իսկ ժողովուրդը իր հակաբռնուով ու նախքան վերջին պատերազմը իր մէկէ աւելի ժողովորդային հաւաքներով հաստատած է իր տեսլականը:

«Գ.»

-Սուրիոյ նախագահ Պաշար ալ-Ասատ իրապարակեց 2023-ի «22» թուակիր օրէնքը, որուն համաձայն 2013-ի «55» թուակիր օրէնսդրական սահմանադրութեան հսկողութեան եւ պաշտպանութեան յատուկ ընկերութիւններու օրէնքին մէջ փոփոխութիւններ տեղի ունեցան:

Փոփոխութեան նպատակն է տոյն ընկերութիւններուն աշխատանքը զարգացնել, նախորդ օրէնքին թերի կողմերը սրբագրել եւ արձանագրուող խախտումներուն յարմար տուգանք պարտադրել:

-Կազգայի դէմ իսրայելեան գրոհը թեւակոխեց երկրորդ ամիսը: Մարդկային իրավիճակը օր ըստ օրէ կը բարդանայ:

Կազգայի հիւանդանոցներու ընդհանուր տնօրէն Մուհամմետ Չաքքուր յայտնեց. «Իսրայելեան յարձակումներուն եւ վառելանիւթի չգոյութեան հետեւանքով 18 հիւանդանոց ծառայութենէ դուրս եկաւ, իսկ մնացած հիւանդանոցներուն իրավիճակը աղիտալի է: Անոնք ջուրի, դեղի եւ սնունդի սուր տագնապ կը դիմագրանեն»:

Կազգայի բոլոր փուռերը աշխատանքէ դադրած են՝ ալիւրի եւ վառելանիւթի չգոյութեան պատճառով:

Իսրայելեան գրոհին հետեւանքով ցարդ արձանագրուած է 10.300 նահատակ եւ 26.000 վիրաւոր:

-ՄԱԿ-ի մարդասիրական ՕՆՐՈՒԱ գործակալութիւնը յայտնեց, որ Կազգայն բռնի տեղահանուածներուն թիւը անցաւ 1,5 միլիոնը:

Գործակալութեան արտաքին յարաբերութեան տնօրէն Ուիլի Թամարա Ռաաֆի յայտնեց, որ 7 Հոկտեմբերէն ի վեր Կազգայի բնակիչներուն աւելի քան 70%-ը տեղահան դարձած է:

Ան աւելցուց. «ՕՆՐՈՒԱ-ն կարողութիւն չունի բոլոր ապաստաններուն հասնելու եւ օգնութեան ձեռք երկարելու, ինչպէս նաեւ տեղեակ չէ անոնց կարիքներէն»: Ռաաֆիի շեշտեց, որ ՄԱԿ-ի ապաստաններուն իրավիճակը աղիտալի է եւ մարդկային բնակչութեան յարմար չէ:

-Պաղեստինի Առողջապահութեան Նախարարութիւնը յայտնեց, որ Իսրայել կը սպառնայ Կազգայի մանուկներու «Ռանթիսի» հիւանդանոցը հրթիռակոծել եւ հիւանդանոցի վարչակազմին գայն պարպելու կոչ կ'ուղղէ:

Նախարարութիւնը յայտնեց, որ հիւանդանոցէն ներս շուրջ 70 փոքրիկի կեանքը վտանգի տակ է Իսրայելեան սպառնալիքներուն լոյսին տակ, շեշտելով, որ միջազգային հանրութիւնը պետք է կանխէ այս անմարդկային արարքները:

Նախարարութիւնը աւելցուց, որ միջազգային հանրութիւնը բժշկական անձնակազմին եւ վիրաւորներուն պաշտպանութեան ամբողջական պատասխանատուութիւնը կը կրէ:

-Քեսապի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ դիմատեղի էջը կը տեղեկացնէ, որ եկեղեցւոյ վերաշինութեան աշխատանքները սկիզբ առած են: Բերիոյ Հայոց Թեմի Առաջնորդ՝ Գեղշ. Տ. Մակար Սրբ. Եպս. Աշգարեանի բարձր հովանաւորութեամբ եւ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի հսկողութեամբ եկեղեցւոյ շինարարական աշխատանքները մեծ թափով կը շարունակուին:

Լուրեր Հայաշխարհին

ԱՐՃԱՆԻ ՆԱԽԿԻՆ ՂԵՎԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՊԱՔՈՒ ԴԱՅՈՒՂ ՄԻԻՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌՈՂՑԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԻՆ, ԿԵՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓՈԽԱՆՅՈՒՄԸ ԵՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ

19-20 Սեպտեմբերի զինուորական յարձակումին հետևանքով Ատրպեյճանի կողմէ գերեվարուած 16 անձերու, այդ կարգին՝ Արցախի ռազմաքաղաքական ղեկավարներուն, զինուորականներուն եւ խաղաղ բնակիչներուն մասին տեղեկութիւններ փոխանցուած են անոնց ընտանիքներուն:

Միջազգային իրաւական հարցերով Հայաստանի ներկայացուցիչի խօսնակը «Ազատութիւն» ձայնասփիւռային կայանին փոխանցեց, որ գերեվարուած անձերու հարազատներուն տրամադրուած են անոնց առողջական վիճակին, կեցութեան պայմաններուն մասին տուեալներ, ինչպէս նաեւ անոնց լուսանկարները:

Այդ տուեալները Հայաստանի ներկայացուցիչը ստացած է Մարդու իրաւունքներու եւրոպական դատարանին (ՄԻԵԴ) միջոցով: Միջազգային դատարանը Հայաստանի խնդրանքով դիմած է Ատրպեյճանին, Պաքուն ալ գերեվարուած անձերուն մասին տուեալներ փոխանցած է ՄԻԵԴ-ին:

Թէ արդեօ՞ք 16 գերիները խոշտանգուած են, արդեօ՞ք անոնց իրաւունքները կը պաշտպանուին, առողջական հարցեր ունի՞ն, թէ ոչ՝ այս հարցերուն շուրջ ցարդ տեղեկութիւններ չեն տրամադրուիր:

Միջազգային իրաւական հարցերով Հայաստանի ներկայացուցիչի խօսնակ Յասմին Սամուէլեան ըսաւ, որ այժմ առարկութիւններու փուլն է: Այսինքն, եթէ հայկական կողմը գերիներուն առնչուող ստացուած տուեալներուն հիման վրայ մարդու իրաւունքներու խախտումներ արձանագրէ, առարկութիւնները կը ներկայացնէ միջազգային դատարանին:

ՎԱԳԻՖ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՅԻՆ 15 ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Պաքուի զինուորական դատարանը Վազիֆ Խաչատրեանը դատապարտեց 15 տարուան բանտարկութեան:

Պաքուի զինուորական դատարանի դատաւոր Չեյնալ Աղաեւի նախագահութեամբ տեղի ունեցած դատական նիստին ընթերցուած է դատավճիռ, որուն համաձայն, Խաչատրեան դատապարտուած է 15 տարուան բանտարկութեան:

Ատրպեյճան Վազիֆ Խաչատրեանը մեղադրած է «Խոջալուի շրջանի Մեշալի գիւղին մէջ ապօրինի հայկական զինեալ խմբաւորումներու կազմին հետ ցեղասպանութիւն իրականացնելու յանցանքով»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԶՄԱՍՆԱԿՅԵՅԱՒ ԱՊՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ԱՆՎՏԱՆՎՈՒԹԵԱՆ ԶԱՐՏՈՒՐՆԵՐՈՒ ՄՈՍԿՈՒՄՅԻ ԺՈՂՈՎԻՆ

ԱՊՅ-ի անդամ երկիրներու անվտանգութեան խորհուրդներու քարտուղարները 8 Նոյեմբերին Մոսկուայի մէջ անվտանգութեան առնչուող հարցեր քննարկեցին:

Այս մասին հաղորդեց Ռուսիոյ Անվտանգութեան խորհուրդի աշխատակազմի մամուլոյ ծանայութիւնը:

«8 Նոյեմբերին Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցաւ ԱՊՅ-ի մասնակից պետութիւններու անվտանգութեան խորհուրդներու քարտուղարներու տարեկան հանդիպումը: «Ըննարկուեցան ԱՊՅ տարածքին մէջ շրջանային անվտանգութեան ներկայ հարցերը, ինչպէս նաեւ անվտանգութեան ոլորտին մէջ երկկողմանի եւ բազմակողմանի ձեւաչափերու մէջ երկիրներու գործնական համագործակցութեան առնչուող օրակարգեր», ըսուած է հաղորդագրութեան մէջ:

Հայաստանի Հանրապետութեան Անվտանգութեան խորհուրդի քարտուղար Արմէն Գրիգորեան չէ մասնակցած Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած հանդիպումին:

ՍԵՂՈՍ ՕՇԱՆԵԱՆ. «ՄԵՆՔ ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԴԵՏՔ Է ԸՆԵՆՔ, ՈՐՊԵՏԱԳԻ ՎԵՐԱՊԱՌՆԱՆՔ ԱՐԳԱՅԻՆ՝ ՏԻՐՈՑ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿՈՎ»

Մենք ամեն բան պետք է ընենք, որպէսզի վերադառնանք Արցախ՝ տիրոջ կարգավիճակով:

Այս մասին դիմատետրի իր էջին գրած է Ազգային ժողովի «Հայաստան» խմբակցութեան ղեկավար Սեղոս Օհանեան:

«Արցախեան հակամարտութիւնը չէ աւարտած: Ատրպեյճան իր յանցագործ կեցուածքով գայն աւելի խորացուց: Ու թէեւ բոլորս մեծ ցաւ կ'ապրինք այսօր, սակայն ցաւը անտրտունջ տանելը քիչ է՝ պետք է պայքարիլ:

Ոչ ոք կրնայ գրկել հողը մայրութենէն: Ոչ ոք կրնայ գրկել մեզ մեր Մայր հողէն: Ան մեզի կը սպասէ:

Եւ մենք ամեն բան պետք է ընենք, որպէսզի վերադառնանք Արցախ՝ տիրոջ կարգավիճակով:

Իսկ անոր համար հայ ժողովուրդի միասնական կամքն ու գործողութիւնները, հայկական երկու պետութիւններու ամբողջ ներուժը կիրառելը եւ միջազգային ընդունուած ձեւաչափով բանակցային գործընթացի արագ վերականգնումը այլընտրանք չունին:

Դանդաղիւր, յապաղիւր շատ վտանգաւոր են ու կործանարար», գրած է Սեղոս Օհանեան:

Հայաստանի եւ Ամրոյեջանի միջեւ ԽՍՀՄ-ի ԿԸ ԸՆԴՈՒՆԱԿԵ ԱՄՏՁԱՆՇԵՐԹՈՒԹԻՒՆ ԻՆ ԱՄՆ ԱՄՆ-Ի ՀԱՄԱՐ՝ ՀՆԿԱՄՍԿ ԱՆԽԱՐԿԻ ՄԵՅ ՏԻՐՈՂ ԻՐԱՊՐՈՒԹԵԱՆ

Հակառակ աշխարհի մէջ տեղի ունեցող իրադարձութիւններուն՝ Հարաւային Կովկասի մէջ խաղաղութիւնը ԱՄՆ-ի համար կը շարունակէ առաջնահերթութիւն մնալ: «Արմենիա»-ի փոխանցմամբ՝ այս մասին յայտարարած է ԱՄՆ պետական քարտուղարութեան խօսնակի առաջին տեղակալ Վետանթ Փատել:

Թական հանդիպումի, եւ հարցուցած է, թէ արդեօ՞ք Ուաշինկթըն տակաւին երկու երկիրներու միջեւ բանակցութիւններու համար կարելի տարբերակ է:

«Անկախ աշխարհի մէջ կատարուածներէն, որոնք շատ մեծ ուշադրութեան կ'արժանանան այս սենեակէն ներս, այդ երկու երկիրներու միջեւ խաղաղութիւնը կը շարունակէ մեզի համար, պետական քարտուղար Պիլըքընի համար առաջնահերթութիւն մնալ, եւ այդ հարցին մէջ այս գերատեսչութիւնը կը շարունակէ ներգրաւուած մնալ», պատասխանած է Վետանթ Պատել:

ՆՇԱՐ

ԱՅՐԵ՛Ն ԵՂԾՈՒՄԸ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐԸ

Ս. Մահերեճեան

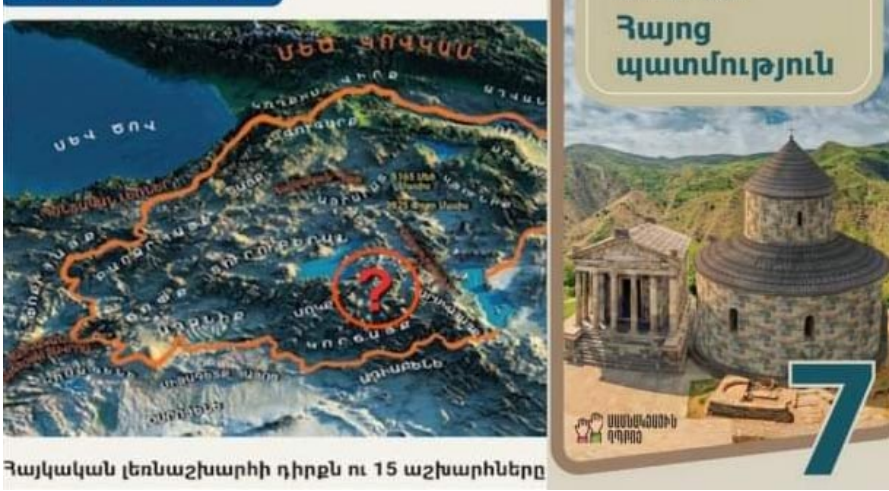
Ալեյի քան մէկ ու կէտ ամիս առաջ կորսնցուցինք Արցախի վերջին տա- րածքները.

Արցախի բոլոր բնակիչները բռնի գաղթի ենթարկուեցան եւ ապաս- տանեցան Հայաստան,

Արցախի քաղաքական եւ գինուորական պատասխանատուները գերի տարուեցան Պաքու (Նախկինները չմոռցողներ շատ են),

Հայաստան հասնող արցախցիները դիմագրաւեցին եւ կ'ապրին այ- լազան ողբերգութիւններ՝ շնորհիւ «հպարտ քաղաքացիներ»-ու եւ ժողովրդ- դավարութեան պաշտպան Երեւանի իշխանաւորներուն,

Նայելով քարտեզին

Արցախի ու Հայաստանի անկախութեան հռչակման օրէն իսկ՝ Հայաս- տանի քաղաքացիներուն համահաւասար իրաւունք ունեցող արցախցիներ- րուն՝ քաղաքացիական իրաւունքները սակարկութեան ու խօսքի աճուրդի նիւթ դարձած են, իրողապետ անոնց կը զլացուի լիարժէք քաղաքացիու- թիւն, մարդոց կ'առաջարկուի «օգտուիլ գաղթականի վիճակ»-էն...

Սակարան մտած են նաեւ արցախցիներու տրամադրուող նիւթական խորհրդանշական օժանդակութիւնները (հաւանաբար պարգեւալճար ստա- ցողներուն ախորժակը գրգռուած է...),

Երեւանի իշխանութիւնները ԿԱՄՈՎԻՆ կը շարունակեն քալել հողա- յին եւ այլ կորուստներու տանող ճամբէն, առանձին մնացած՝ «խաղաղու- թիւն կ'ուզենք» պատաստան տակ, մինչդեռ թուրքիա, Ատրաբեյճան եւ միւ- չե իսկ բարեմի՛տ միջնորդներ իրենց սեփական շահերը կը հետապնդեն ու այդ հաշիւներէն իրողապետ դուրս ձգած են Հայաստանը, զայն կը պահեն խօսքի եւ խոստումներու խոհանոցին մէջ,

Երտողան եւ Ալիեւ կրկին ու կրկին կը յայտարարեն, թէ Հայաստանէն «արդար պահանջներ» ունի, թէ՛ «Հայաստան պէտք է յարգէ իր խոստում- ները», «Եթէ արցախցիներու տունդարձի հարց կայ (եւ սա պարզապէս խօս- քի աճուրդի սիւնակին մէջ է), Հայաստանէն գաղթած բազմահարիւր հա- զարաւոր ազերիներ պէտք է վերադառնան Հայաստան» (եւ այլև),

Մինչեւ իսկ արցախէն բռնագաղթուածներ հալածող ու բանտարկող «ժողովրդավար» իշխանութիւնները անընդհատ ծափահարողներ կը գըտ- նեն դուրսէն ու այցելու պաշտօնատարներէ,

Աշխարհը փոթորկող տագնապներուն վրայ վաղը կրնան նորեր աւել- նալ՝ նա՛եւ մեր հայրենիքին աւելի մերձակայ գօտիներուն մէջ...

-, -, --

Մասնաւորապէս մեզ՝ հայութիւնը պատմական տագնապներու մատ- նող յիշեալ (եւ այլ) փոթորիկները կարծեք թէ բաւարար չեն, եւ ահա, վեր- ջին օրերուն նոր (ոչ բոլորովին նոր) ուրուական մը կը պտտի Հայաստանի հրապարակին վրայ եւ բարձրացուցած է արդար գայրոյթ, խորացուցած է մեր ինքնութեան կորուստին կապուած մտահոգութիւնները: Մեր խօսքը կը վերաբերի պատմութեան դասագիրքի մը ստեղծած տագնապին: Վերա- մուտին յայտնի դարձած էր, որ որոշ դասագիրք մը «արդիական» խմբագ- րումի ենթարկուած է, յայտնապէս ներշնչուած՝ «թաւշեայ յեղափոխութե- ան» բերած (ան)տրամաբանութենէն: Որոշ քարտեզները դուրս ձգուած է Արցախը, պատմական տեղեկութիւնները «կրճատումի» ենթարկուած են եւ իբրեւ թէ արդի մանկավարժութեան պահանջներուն ընթացք տալու հա- մար, հայութիւնը իր ինքնութեան ու երթեան կապող արմատներ... արմա- տախիլ եղած են: Չեղչեալ ծանօթութիւններուն մասին գրեթէ ամէն օր նո- րութիւններ կը հրապարակուին քաղաքական դեմքերու, մտաւորականնե- րու, իրա՛ն պատմագետներու եւ մանկավարժներու կողմէ: Չենք ուզեր բո- լորը արձանագրել այստեղ, սակայն մէկ բան յստակ է. այս իշխանաւորնե- րը վճռած են հայը, մասնաւորաբար նոր սերունդը ԾՐԱԳՐՈՒՄԸ ԿԵՐՊՈՎ իսկայն հայուն երթեմէն, պատմական ճշմարտութիւններէն, կամայ թէ ակա-

մայ նպաստելով թուրքին հայաջինջ ծրագիրներուն: Իշխանաւորներուն «լու- սաբանութիւններն» ալ յաւելեալ վկայութիւն են, թէ ինչպիսի՛ տգետներու եւ անբաններու խումբի մը մնացած է Հայաստանի դէկը: Տգետ ու անբան հռչակումէ գերծ մնալու համար, չի բաւեր ըսել, թէ այս իմաստակները վկա- յականներով օժտուած են (ոմանք ալ չունին կամ այլեւայլ միջոցներով ձեռք բերած են): Այսօրուան աշխարհը լեցուն է բարձրագոյն վկայականներ ու- նեցող տգետներով եւ տխմարներով: Անշուշտ բոլոր վկայեալները չեն մըտ- ներ Նոյն տոպրակին մէջ, կան բազմաթիւ յարգելի իմաստուններ եւ իսկա- կան բանագետներ:

***

Կրկնենք. ինչ որ կը հաղորդուի, յաւելեալ ապացոյցներ են, որ այս իշ- խանութիւնը - եւ զայն հովանաւորողները - ոգի ի բռին լծուած են մեր ժո- ղովորդը իր պատմութենէն ու աշխարհագրութենէն, նաեւ մշակութային ժառանգութիւններէն իսկելու «առաքելութեան»: ՀՈՂԵՐՈՒ կորուստէն-յանձ- նումէն ետք, ահաւասիկ հարուածի տակ է ԵՆԹԱ-ՀՈՂԸ՝ ՊԱՏՈՒԹԻՒՆԸ:

Տագնապին պատճառած արդար գայրոյթը կ'արտայայտուի, ընդհան- րապէս, այնպիսի մօտեցումով, որ եղածը նորութիւն է: Այո՛, խնդրոյ առար- կայ դասագիրքը նորութիւն է, սակայն եկե՛ք, մեր յիշողութիւնը պրպտենք եւ երթանք քանի մը տարի առաջ, երթանք մինչեւ 2019-ի Հոկտեմբերի կէ- սերը, երբ «հիներ»-ը փոխարինած «քալողները» պատճառ դարձան մեր ինք- նութեան հարուած հասցնող առաջին ահագնագին: Այդ օրերուն, Փաշին- եանի կողքին քալողներէն՝ Արայիկ Յարութիւնեան, որ քանի մը նախարա- րութիւն, ներառեալ՝ կրթութեան նախարարութիւնը միացուցած էր իր մա- կանին տակ, իրապարակ եկաւ ՊԱՏՄԱԿԱՆ որոշումով մը, որ քանի մը օր ետք հաստատուեցաւ Նոյնինքն Փաշինեանի կողմէ: Այդ որոշումը կ'ըսէր, թէ բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններ ընդունուելու համար, այլեւս պատմութեան եւ հայերէն լեզուի նիւթերուն քննութիւն պիտի չպահան- ջուի:

Այդ հանգրուանին ալ, ինքնալքում, հայութեան երթիւնը իմաստագը- րող որոշումը ահագին վրդովմունք պատճառեց Հայաստանի մտաւորա- կաններուն, դաստիարակներուն եւ մշակոյթի պահապաններուն, վարա- կեց նաեւ Արտերկիրը: Եղան արդար եւ խարանող քննադատութիւններ, քննարկումներ, յետոյ, ջուրերը գտան իրենց հունը, իշխանաւորները հաս- տատ մնացին իրենց որոշումին վրայ: Հիմա, երբ համալսարանի պատ- րաստողներուն վերաբերող այդ անկիւնադարձէն ետք անցած է չորս տա- րի, Նոյն (ան)տրամաբանական երթը նոր դրսեւորում կը գտնէ, կարգը եկած է միջնակարգի աշակերտներուն, որոնք, ինչպէս կ'ըսեն ախտաճանաչում ընողները, իրողապէս կը դուրս մեր պատմութիւնը խեղեալ, կրճատուած են, հետեւաբար, պատմական իր ինքնութեան ճանաչումէն մասամբ զրկող «մարտիարներ»-ի առջեւ: Խօսի՛նք այլ այլանդակութեանց մասին, ինչպէս՝ Արցախի ահաւոր ողբերգութենէն ետք, տակաւին չեն իրաւարար ամերի- կացի այլանդակ երգիչի մը համերգէն, լռելեայն կերպով իրենք գիրենք ար- դարացնելով, որ մարդուն արդէն մեծ գումար տրուած է: Մինչդեռ, այս օրը կը պահանջէ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳԻՆ վերագարթօնը...:

Եթէ խորհրդային տարիներուն մեր պատմութիւնը այլ տեսակի խե- դաթիւրումի ենթակայ էր ու որոշ արմատներ վնասուեցան (առանց արհա- մարհելու իրա՛ն պատմագիտութեան դաշտին մէջ հսկայական աշխատան- քը), հիմա, անկախ Հայաստանի մէջ «հպարտ քաղաքացի» պատրաստող- ները կացինի հարուածներ կը հասցնեն գլխաւոր արմատին:

***

Չենք կրնար բաւականանալ քննարկումներուն եւ դասագիրքը քննա- դատողներուն ձայնակցելով: Պատկերասփռուած հարցազրոյցի մը պահուն, դասագիրքերու հեղինակ պատմագետ մը, վաստակաւոր մանկավարժի մը հետ ձայն-ձայնի տուած, բաւական մանրամասնութիւններ տուին գայթակ- ղեցուցիչ դասագիրքին մասին, կոչ ուղղեցին, որ ծնողները մերժեն գնել այդ դասագիրքերը: Ազգային ժողովի պատգամաւոր մը արձանագրեց այլ նշումներ: Այլ պատմագետ մը, նմանապէս պատկերասփռուած զրոյցի մը պահուն, յայտարարեց, որ կը մերժէ իր գաւակին համար օգտագործել պա- տուհաս դասագիրքը: Արդար գտնելով հանդերձ այս պահանջներն ու կոչե- րը, կ'ուզենք քայլ մը յառաջ անցնիլ եւ կոչ ուղղել, որ ողնայար ունեցողներ ԳՈՐԾԻ անցնին, հաւաքեն այդ դասագիրքերը եւ հրապարակաւ կրակի տան, այրեն գանոնք: Դարեր առաջ, Մեծն Մաշտոցի աշակերտներէն մէկը գրած էր «Եղծ աղանորոց»-ը, այսօրուան աղանդաւորները կը խմբագրեն «Եղծ պատմութիւն»:

...Հայաստանի մէջ մերժուած գիրքեր այրելու բարի ասանդութիւն մը կայ: Եթէ անցեալին հրապարակաւ իրոյ ճարակ դարձած կարգ մը գիրքե- րու մասին կարելի էր վեճ յարուցել, որոշ տրամաբանութեամբ մը պաշտ- պանել իրկիզուածը, այս պարագային, ՊԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԾԻԱԲԱՅՈՒԹՅԱՆ ԹԻՒՆ-ԶԱՐՏԷԸ ԽԵՐԱԹԻԻՐՈՂ դասագիրքերու իրկիզումը լիովին արդար- անալի է, զայն պաշտպանել փորձողներուն մտային մերկութիւնը քողար- կող թզնկի չորցած վերջին տրեւները այրած-մոխրացած են:

Այո՛. այս իշխանաւորներուն վնասարար ընթացքը ԳՈՐԾՆԱԳՂԵՍ մեր- ժելու բազում ձեւեր կան, մէկն ալ, այս դասագիրքերը հրապարակի մը վրայ, ի հարկին՝ Ազգային ժողովի կամ կառավարութեան շէնքին դիմաց այրելն է: Ու պէտք չէ մտահոգուիլ, որ բոցերէն բարձրացող ծուխը կրնայ կենսոլորտը ապականել, որովհետեւ շա՛տ աւելի կարեւոր եւ տարածուն կենսոլորտ մը մաքրուած կ'ըլլայ:

ԴՈՒՏ. ՍԱՐԳԻՍ ՊՈՒՐՈՒՆՈՒԹՅԱՆ. «ՆԱՅԵՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ՏԱՐԱԾԱԾՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ ՆԱԶԱՐ ԵՒ ԱԲԵԼԻ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑԱԾ ԵՆ»

Վերջերս Հալեպ կը գտնուէր դամասկահայ քաղաքական վերլուծաբան դոկտ. Սարգիս Պուրուսուզեան: «Գանձասար» այս առիթով հետեւեալ հարցազրոյցը ունեցաւ անոր հետ.

«Գանձասար»- Սուրիոյ տագնապին լուծումը արտաքին թէ ներքին ի՞նչ գործոններն է՞ ազդուի: Միւս կողմէ՝ Միացեալ Նահանգներ Սուրիոյ ճեղքի շրջանին մէջ, Թուրքիան՝ հիւսիսային շրջանին մէջ լարուածութեան սրումով ի՞նչ նպատակ կը հետապնդեն:

Սարգիս Պուրուսուզեան- Սուրիոյ տագնապի լուծումը կ'ազդուի թէ՛ ներքին եւ թէ՛ արտաքին գործոններէ: Ներկայիս ներքին գործոնը յարաբերաբար ազդու չէ, տկար է: Սուրիոյ հասարակութեան միակ հոգը իր առօրեայ կարիքները ապահովելն է, անշուշտ այս իրողութիւնը անմիջական արդիւնքն է ամերիկեան անարդար պատժամիջոցներուն, որոնք պարտադրուած են Սուրիոյ ժողովուրդին:

Դաւանական դիտանկիւնէ, Սիւննի եւ Շիիթ պատմական վեճին քաղաքական արտացոլումը յստակ է թուրք-իրանեան յարաբերութիւններուն վրայ, իսլամական աշխարհը եւ մանաւանդ Սիւննի աշխարհը ղեկավարելու բուն մրցակցութիւնը դարձեալ զգալի է Սեուտական Արաբիոյ եւ Թուրքիոյ քաղաքական փոխյարաբերութիւններուն եւ այլ մարզերու մէջ:

Սուրիական տագնապը առիթ էր երեք պետութիւններուն, մանաւանդ Թուրքիոյ համար, իրենց շահերը փնտռելու Սուրիոյ մէջ: Թուրքիոյ համար այս տագնապի հրահրումը ոսկեայ առիթ էր նաեւ իր ծաւալապաշտական

տեսլականը գործադրելու: Զրտական անջատողական խումբերու ապօրինի ներկայութիւնը հիւսիսային Սուրիոյ մէջ առիթ է պատրուակ եղաւ, զորս Թուրքիան լաւապէս շահագործեց սուրիական տարածաշրջանները գրաւելու, օգտագործելով Ռուսիոյ հետ իր ջերմ յարաբերութիւնները զանազան մարզերու մէջ՝ կազմի փոխանակման, զբօսաշրջութեան եւ վերջերս Ուքրանիոյ հարցին մէջ Թուրքիոյ միջամտութեան: Թուրքիան այս բոլորը շատ լաւ կը ցուցնէ շահագործել, ի սպաս իր ծաւալապաշտական ծրագիրներուն: Ներկայիս Թուրքիա Սուրիոյ երեք տարածաշրջաններ գրաւած է, ապագային ան կը ձգտի երեք շրջանները իրար միացնել՝ ապահովական գօտի մը ստեղծելու 30 քիլոմետր խորութեամբ, Հալեպէն մինչեւ Զեյթուն, այսպիսով իրականացնելու իրենց այսպէս կոչուած՝ «Միացը Մըլլի»-ի երազը:

Սակայն այս բոլորը կը հակասեն շահերուն արեւմուտքի եւ մանաւանդ Միացեալ Նահանգներուն, որ միջազգային հզօր ուժ է եւ երկրորդ քաղաքորիչն է արտաքին ազդու գործոններուն, անշուշտ Ռուսիոյ կողքին:

Ամերիկեան շրջանին մէջ ունի իր փոքր դաշնակիցը՝ քիւրտերը, որոնք այսօր ամերիկեան միջոց են գործադրելու Սուրիոյ ժողովուրդի դէմ իրենց երկրորդ դժոխային ծրագիրը: Առաջինը ինչպէս գիտենք, Սուրիոյ պետութեան եւ պետականութեան խորտակելն էր, ինչ որ ամերիկացիք ձախողեցան ընելու, իսկ երկրորդ ծրագիրը Սուրիոյ ժողովուրդը գրկելն է իր բնական հարստութիւններէն, այսինքն՝ քարիւղէն, կազէն եւ հացահատիկի դաշտերէն ճեղքի շրջանին մէջ, որպէսզի սովի մատնեն եւ ծունկի բերեն զանոնք, օգտագործելով քրտական ապօրինի խմբաւորումները:

Միացեալ Նահանգներու այս ծրագիրները կը հակասեն թրքական շահերուն եւ ծրագիրներուն: Այսօր փաստօրէն երկու կողմերուն մէջ, այսինքն՝ Ամերիկեան Միացեալ Նահանգներու եւ Թուրքիոյ մէջ լարուածութիւն մը կայ, իմ կարծիքով քիւրտ-ամերիկեան գործակցութիւնը մշտնջենական չէ, այլ՝ ժամանակաւոր, անկասկած ամերիկեան փրակմաթիք քաղաքականութիւնը պիտի նախընտրէ պահ մը մեծ դաշնակիցը փոքր դաշնակիցին հաշուով:

Այս անելի վիճակէն իմ կարծիքով միակ ելքը պիտի ըլլայ անշուշտ Սուրիոյ օրինական կառավարութեան վերատիրացումը ճեղքի շրջանին, բայց այս բոլորը կախեալ է տարածաշրջանային քաղաքական ընդհանուր լուծումէն: Այսօրուան տուեալները բոլորովին տարբեր են, կրնանք ըսել որ շրջանին

մէջ նոր պատկեր մը պիտի գծուի, մանաւանդ ընթացիկ 7 Հոկտեմբերէն վերջ, այսինքն՝ Միջին Արեւելքի քաղաքական շրջանային հաւասարակշռութիւնը բոլորովին պիտի փոխուի 7 Հոկտեմբերէն վերջ: Ինչ որ պատահեցաւ 7 Հոկտեմբերին, նման է այն ազդեցութեան որ 9 Սեպտեմբերը ըրաւ ժամանակին: Այսօր տարածաշրջանային մակարդակի վրայ քաղաքական տեղաշրջում մը պիտի ըլլայ, նոր գիծեր պիտի գծուին եւ նոր տուեալներ կան: Անշուշտ երբ թնդանօթները դադրին որոտալէ եւ քաղաքական լուծումի մասին մտածուի: Այս բոլորը ձեռով մը պիտի ազդեն սուրիական հարցին վրայ:

«Գ.»- Թուրքիան արտաքին քաղաքականութեան մէջ իր շահերէն մեկնելով քանի մը լարերու վրայ կը խաղայ, մէկ կողմէ կը բռնագրաւէ Սուրիայէն տարածքներ, կը գորակցի Սուրիան պառակտող խմբաւորումներու, միւս կողմէ կը խօսի Ատրպէյճանի այսպէս կոչուած «տարածքային ամբողջականութեան» պահպանման մասին, մէկ կողմէ պահեստիցիներու պաշտպանի դերին մէջ կ'ուզէ մտնել, միւս կողմէ կը շարունակէ ատրպէյճանական կազմ Իսրայէլ հասցնել Թուրքիոյ ճեղքին նաւահանգիստէն, կը շարունակէ տնտեսական կապերը Իսրայէլի հետ: Թուրքիոյ այս երկդիմի քաղաքականութիւնը իսլամական աշխարհի աչքին փոշի ցանելու համար է, թէ պատերազմներու կայծերը իր սահմաններուն հասնելու մտավախութենէն յառաջ կու գայ:

Ս. Պ. - Գոյներ եւ չափանիշներ փոխելու սովորութիւնը եւ խոստումներ դրժելու ավանդութիւնը դարձած են Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան հիմնաքարերը:

Մենք յաճախ կը լսենք թուրք պատասխանատուներու կամ նախարարներու յայտարարութիւնները, ըլլայ Չաուշօղլուի կամ Հաքքան Ֆիտանի՝ Սուրիոյ տարածքային ամբողջականութեան կամ բարիդրացնութեան մասին, իրականութեան մէջ, սակայն, թրքական կողմը կը շարունակէ գրաւել սուրիական հողեր եւ կը հովանաւորէ ահաբեկչական խմբաւորումներ Իսլիպի շրջանին մէջ:

Ասթանայի, Մոսկուայի եւ Իսթանպուլի մէջ թուրքերը բազմիցս խոստացած են M4 ճանապարհը բանալ եւ դադրիլ ահաբեկչական խմբաւորումներ մատակարարել եւ պաշտպանել, սակայն մինչեւ օրս թուրքերը կը դրժեն իրենց խոստումները:

Կազմայի վերջին դէպքերուն, այսինքն վերջին պատերազմին, Ռեճեպ Թայիպ Էրտողանի Թուրքիան ինքզինք ներկայացուց իբրեւ համակիր եւ պաշտպան Պաղեստինի ժողովուրդին եւ Կազմային, մինչդէռ Թուրքիան եւ թրքական նաւերը այսինքն ատրպէյճանական քարիւղը, վառելանիւթը եւ ուտեստեղէնը կը տեղափոխէին դէպի Իսրայէլ: Այս բոլորը մեզի կը յիշեցնեն Տաւուսի վեհաժողովին ընթացքին Ռեճեպ Թայիպ Էրտողանի դերասանութիւնը:

Իմ կարծիքով այս բոլորը փոշի ցանել է իսլամական աշխարհի աչքին, իսկ պատերազմի կայծերը հեռու են Թուրքիոյ սահմանէն, քանի որ Միացեալ Ազգերը Թուրքիան Օթանի արդիւնաւետ անդամ կը համարեն: Անցեալ շաբաթ Միացեալ Նահանգներու Արտաքին գործոց Նախարարութեան բանբեր Մեթիւ Միլլըր յայտարարած էր, որ Միացեալ Նահանգներ Թուրքիան կը նկատէ Օթանի հիմնական արդիւնաւետ անդամ: Հետեւաբար այնքան ատեն որ Թուրքիան կը վայելէ ամերիկեան նման հոգատարութիւն եւ աջակցութիւն, իմ կարծիքով պատերազմը հեռու պիտի մնայ Թուրքիոյ սահմաններէն:

«Գ.»- Դոկտոր Պուրուսուզեան, դուք հեղինակն էք «Հայերը Դամասկոսի Մէջ» արաբերէն հրատարակութեան: Ինչպէ՞ս կ'արժեւորէք հայութեան ներկայութիւնը Սուրիոյ մէջ ընդհանրապէս, որքանո՞վ ազդած է ազդուած է հայութիւնը սուրիական մշակոյթէն, որպէս մէկ մասնիկը սուրիական ընկերութեան խճանկարին:

Ս. Պ. - «Հայերը Դամասկոսի Մէջ» գիրքին հիմնական նպատակը կամ թիրախը հետեւեալն է. ինչպէս գիտենք, Սուրիոյ մէջ հայերու ներկայութեան մասին ընդհանուր տեսակէտը կամ նայուածքը այն է, որ հայերը Սուրիա եկած են Հայոց Յեղասպանութեան հետեւանքով, այսինքն 20-րդ դարու առաջին կիսուն եկած են, ուրեմն յարաբերաբար նորեկներ են: Այս գիրքը, հետեւաբար, երկու նպատակ ունի. առաջինը գիտական էր, որովհետեւ մինչեւ այս գիրքին հրատարակումը որեւէ լուրջ ուսումնասիրութիւն չկար Դամասկոսի հայութեան մասին, բացի պզտիկ գրքոյկէ մը՝ հրատարակուած 1964-ին ֆրանսերէնով, Տ. Պետրոս Աղամեան վարդապետի հեղինակութեամբ, գիրքը սակայն միայն կը խօսի Դամասկոսի մէջ Հայ Կաթողիկէ համայնքի ներկայութեան մասին:

Իմ հիմնական նպատակը հետեւեալն էր. կ'ուզէի փաստերով պարզել արաբական հանրային կարծիքին, որ հայութեան ներկայութիւնը Սուրիոյ

Թուրքիոյ նուրջ

ԲԱԳՐԱՏ ԷՍԹՈՒՔԵԱՆ. « ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԲԵՔ ՊԵՏԵ ԳԵ ԹՈՒՐԵՒՈՅ ԴԵՍ ԳՈՐԾԷ ՓՈՔԵՐ ԵՐԿՐԻ ԴԻՐՔՈՎ »

«Իրաւունք» թերթը կը գրէ. «Անդրադառնալով հայ-թրքական յարաբերութիւններու «մերձեցման» գործընթացին, Իսթանպուլի հայկական «Ակօս» պարբերականի հայերէն բաժնի պատասխանատու խմբագիր Բագրատ Էսթուքեան յայտնած է:

«Մենք բանակցութիւններով չէ, որ սահմանը փակած ենք, հետեւաբար բանակցելու կարիք չունինք: Եթէ Հայաստանի կառավարութիւնը դիմէ բանակցութիւններու, սա պիտի ըլլայ անոր սխալը: Թուրքերը փակած են, իրենք ալ թող բանան: Մենք մինչ օրս որեւէ պայման չենք դնել ի տարբերութիւն թրքական կողմին: Մենք ընելու ոչինչ ունինք. կ'ուզէք՝ բացէք, չէք ուզեր՝ ոչ, ձեր հարցն է, մեր սահմանը միշտ բաց է: Մեզի համար Թուրքիան թշնամի երկիր է, որովհետեւ մեզի դէմ շրջափակում կ'իրականացնէ: Մենք Թուրքիոյ հետ խօսելիք չունինք: Այս ռազմավարութենէն ամենաշատը ես ինքս՝ Բագրատս, տուժած եմ: Բայց պետք չէ մեզ նկատի առնել, սա երկրի քաղաքականութիւն է: Հայաստան երբեք պետք չէ Թուրքիոյ դէմ գործէ փոքր երկրի դիրքով:

Պետք է ըստ, որ մենք հաւասար անկախ պետութիւններ ենք, ես ունիմ իմ գործը, ունիմ իմ համակարգերը, դուն քո գործիդ գնա: Ինծի համար նշանակութիւն չունի, որ իմ հետ դիւանագիտական յարաբերութիւններ չես հաստատած. Ատիկա թշնամական վերաբերմունք է»:

ԱՌԱՅԻՆ ԱՆՊԱՏ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄԸ Է ՀԱՅ ԹՐԵԱԿԱՆ «ՄԱՐԳԱՐԱ» ԱՆՅԱԿԷՏՈՎ ՄՈՒՏԵՒ ՈՒ ԵԼԵԻ ՅՈՒՅԱՆԻՇԸ

ՀՀ Վիճակագրական կոմիտէն (ՎԿ) առաջին անգամ ըլլալով իրապարակած է հայ-թրքական «Մարգարա» անցակէտով իրականացած մուտքերու եւ ելքերու գրանցումներու մասին տուեալները: Այս մասին NEWS.am-ը տեղեկացած է ուսումնասիրելով ՀՀ բնակչութեան տեղաշարժերու մասին ՎԿ-ի կայքին մէջ իրապարակուած պաշտօնական ցուցանիշները:

Ըստ այդմ, 2023 - Յունուար - Սեպտեմբեր ամիսներուն հայ-թրքական «Մարգարա» սահմանային անցակէտով Թուրքիայէն Հայաստան մուտք գործած է ՀՀ անցագիր ունեցող 38, իսկ դուրս եկած է 10 քաղաքացի: Սահմանային գրանցման հաշուեկշիռը կազմած է 28 քաղաքացի: Այս ցուցանիշը ամենայն հաւանականութեամբ կ'արտացոլէ այս տարուան Փետրուարին Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցած երկրաշարժէն վերջ յիշեալ անցակէտով մարդասիրական բեռ տեղափոխած հայ վարորդներու, ինչպէս նաեւ Հայաստան վերադարձած մեր փրկարարներուն թուաքանակը:

Սկստենք, որ նախորդ տասնամեակներու ընթացքին Մարգարայի սահմանային անցակէտով մուտքեր եւ ելքեր չեն գրանցուած:

Նշենք, որ Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցած աւերիչ երկրաշարժէն մէկ օր անց՝ 8 Փետրուար 2023-ին, ՀՀ Ներքին գործոց Նախարարութեան փրկարար ծառայութեան որոնողափրկարարական խումբի 27 անդամներ գործուղուած էին Թուրքիոյ Ատրեւման քաղաք եւ մինչեւ 16 Փետրուար մասնակցած էին երկրաշարժի հետեւանքներու վերացման աշխատանքներուն: Իսկ 11 եւ 15 Փետրուարին ընդհանուր 112 թոն մարդասիրական օգնութեամբ բեռնուած հայկական բեռնատարները հատած էին հայ-թրքական Մարգարա-Ալիճան (Իգտի) ցամաքային սահմանը եւ մեկնած էին Թուրքիա:

2023 թուականի գարնան Մարգարա գիւղի անցակէտին տարածքը փոխանցուած է ՀՀ պետական եկամուտներու կոմիտէի տնօրինութեան: Նկատի առնելով, որ Մարգարա գիւղի նախկին մաքսատան շէնքը շահագործման ենթակայ չէ, Հայաստանի իշխանութիւնները նոր անցակէտ կառուցած են, որուն շինարարական աշխատանքները կը մօտենան աւարտին:

Յիշեցնենք, որ 1993-ին Թուրքիան միակողմանիօրէն փակած էր Հայաստանի հետ ցամաքային սահմանը: Հակառակ ՀՀ իշխանութիւններուն գործադրած դիւանագիտական ջանքերուն, հայ-թրքական սահմանը մինչեւ օրս պաշտօնապէս կը շարունակէ փակ մնալ:

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԱՆԿԻՆ

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԴԱՍԱՊԱՅ ՄԸ

Սելա Ալթարճեան

Հայերէնի դասատուին հետ շատ հաճելի գրոյց մը ունեցանք, որուն նիւթը հետեւեալն էր՝ «Եթէ առիթ ունենաս կեանքիդ մէջ բան մը փոխելու, ի՞նչ կը փոխես»:

Չրոյցը սկսաւ ընկերներու եւ ուսուցչուհիին միջեւ: Դասկերներս շատ հետաքրքրական կարծիքներ ունեին, օրինակ՝ «Միտք կարողալ»: Երբ լսեցի գաղափարը մտածեցի որ լաւ կ'ըլլայ եթէ գիտնամ դիմացինին մտածելակերպը, բայց այդ մէկը ճիշդ կ'ըլլայ: Միւս դասընկերոջս կարծիքն էր «Ժամանակը ետ վերադարձնել»: Երանի այդպիսի կարողութիւն մը ունենալիք եւ ժամանակը ետ վերադարձնելիք եւ մեր գործած մանկական սխալները սրբագրելիք, բայց եթէ մեր մանկական սխալները չըլլային ինչպէ՞ս պիտի ուղղէիք մեր մտածելակերպը: Միւս դասընկերուհիս կարծիքն էր «Անտրեւոյթ ըլլալիք», եթէ անտրեւոյթ ըլլայիք, կրնայիք այցելել մեր ուզած քաղաքը, բայց մենք անտրեւոյթ չենք եւ պարտաւոր ենք մեր ծնողքին ընտրած քաղաքը ապրիլ... Ետքը ուրիշ մը ըսաւ:

«Աշխարհը շրջիլ օդապարհով մը»: Եթէ աշխարհը շրջիլ, կը փափաքէի իմ ազգականներուն այցելել, կարօտս առնել, մինչդեռ երբ բոլորս նոյն քաղաքն ենք, մեր խճուղուած առօրեային մէջ պետք եղած ժամանակը չենք տրամադրեր իրարու: Գիտութիւն սիրող դասընկերս ըսաւ. «Ախտաճանաչում ընել»: Եթէ ճիշդ ախտաճանաչման կարողութիւնը ունենայիք, անբուժելի հիւանդութիւններուն ճառը կը գտնէիք, բայց դժբախտաբար մենք այդպիսի կարողութիւն չունինք, որ բոլոր հիւանդութիւններուն բուժումը գտնենք: Իսկ իմ կարծիքն էր՝ «Բարի պարիկ մը եւ կախարդական գաւազան մը ունենալ»՝ Արցախի տեղահան մանուկներուն դէմքին ժպիտ մը պարգեւելու: Իսկ դուք, սիրելիներ, ի՞նչ կարծիք ունիք:

ՊԱՇՏՈՆԵԱՅԻ ԿԱՐԻՔ
Հայ Ծերանոցը կարիքը ունի մաքրութեան պաշտօնեայի:
Յաւելեալ մանրամասնութեան համար դիմել հետեւեալ թիւերուն 4616168 - 0933 057818:

95
ANNIVERSARY
ՄԱՐԿ 1928-2023

Նամսագգայինի Մուրիոյ Շրջանային Վարչութիւն

ԳՐԱՒՈՒՄԾ ՕՐ
Շաբաթ, 2 Դեկտեմբեր 2023

Երապ իճ երկիր
հարիւնի...

Radio Yeraz

www.radioyeraz.com

Պրիմակետ

ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ, ԻՆՉՊԵՍ

Մարուշ Երամյան

Փոքրերը պե՞տք է պատրաստել ապրելու:
Եթե այո՞, ինչպե՞ս: Եթե ո՛չ, հապա ինչպե՞ս պիտի սորվին ապրիլ:
Ապրիլը սորվիլ կ'ուզե՞ք, պիտի հարցնեք: Կ'երեւի թե կ'ուզե, ապա թե ոչ պիտի չշարունակուեր մանկական գիրքերուն հրատարակությունը այսքան առատ կերպով:
Խօսքս անշուշտ հայերեն մանկական գիրքերուն մասին չէ – այնքան հազուադեպ երեւոյթ դարձեր են անոնք, մանաւանդ Սփիւռքի մէջ – այլ օտար լեզուներով՝ ֆրանսերէն, մանաւանդ անգլերէն:
Կան գիրքեր, որոնք մահը կը բացատրեն փոքրիկի մը, որուն մեծ հայրիկը մահացեր է:

Շատ բարի, ասիկա շատ կարեւոր է, թէն չեմ գիտեր թե գիրքը որքան կը յաջողի համոզել փոքրիկը, որ «Մեծ հայրիկը հեռացաւ, ճիշդ այս փուլիկին պէս, անելի հեռու, անելի լաւ տեղ մը երթալու համար»:

Բայց ի՞նչ ըսել այն գիրքերուն, որոնք կը յորդորեն մանուկները «Յետեւիլ իրենց սրտին», «Ընել այն, ինչ որ կը թելադրէ սիրտը», կամ՝ «Անելի լաւ է ըլլալ, քան ընել», «Բայց, ի վերջոյ, այս ուրախ ժամանակները կը վերածուին պարտականութիւններու եւ երկու ընկերները կ'իյնան արդիւնաւետութեան թակարդը. ընել, ըլլալու հաշուին» (But eventually, these joyful activities turn into tasks and the two friends get seduced by the trap of efficiency – that deadening impulse to optimize and operationalize doing at the expense of being):

Սեպտեմբեր թե փոքրիկը համոզուեցաւ այսքանով, վազեց իր սրտին ետեւէն – որ կը թարգմանուի ուզածը ընելով – եւ օր մըն ալ տունէն դուրս, դէպի կեանք երթալով տեսաւ, թէ սրտին ուզածին ետեւէն վազելը զինք կամ անգործ կը ձգէ, որովհետեւ ըլլալ, այո՞, բայց ո՞վ պիտի ընէ՞ ուսանի, աշխատի, «մարդ ըլլայ»... կամ...

Սկսայ կասկածիլ թէ այս փիլիսոփայութիւնը, որ հանդէսներու, ֆիլմերու, ֆիլմաշարերու եւ ծանուցումներու միջոցով կը տարածուի, դիտումնաւոր եղած ուղղութիւն մըն է, որ կը միտի պատասխները ուծացնել, զիրենք երազանքի մղել, առանց քաջալերելու, որ երազանքը իրականութիւն դարձնելու համար պէտք է ԸՆԵԼ, չի՞ բաւեր ըլլալ:

Մեր հայկական ասանդական դաստիարակութիւնը կը ստիպէ որ ազնիւ ըլլանք, բարին մտածենք մեր ընկերներուն, բարեկամներուն, բոլորին համար:

«Շատ ուրախ եմ եւ հայարտ, որ մանչս դասարանին առաջինը ըլլալէ անելի, ստացեր է ազնիւ, օգնող եւ ընկերասէր աշակերտի մրցանակը. «Ես պէ՛տք է ազնիւ, ընկերասէր եւ օգնող ըլլամ, որովհետեւ հայ եմ», ըսեր է տղաս դասարանին առջեւ», պատմեց Թալինը՝ երիտասարդ տիկին մը:

Դուրսը սակայն ներսին պէս չէ. ըսել կ'ուզեմ՝ տան հաշիւը շուկան չի բռներ, այսինքն՝ կեանքի պայքարին մէջ, այսօր, կարելի՞ է ըլլալ ազնիւ, օգնող եւ իրաւամբ ընկերասէր: Կարելի՞ է, որովհետեւ կան նման մարդիկ, որոնք դժբախտաբար այսօր փոքրամասնութիւն են, զարտուղութիւններ, ընդհանրութիւն ըլլալէ անելի:

Անկեղծօրէն ասիկա շատ վաղուց մտահոգած է զիս՝ մեր գաւազները մարդկային ամենէն բարձր սկզբունքներով կը դաստիարակենք, յետոյ կը նետենք զիրենք կեանքի պայքարին մէջ ու կ'ըսենք՝ գացէ՛ք, ապրեցէ՛ք, այս է կեանքը:

Իրենց մանկութեան յաճախ միասին կը դիտէինք ֆիլմի վերածուած հեքիաթներ, որոնք մէջ մի՛շտ բարին կը յաղթէր: Յետոյ սկսանք դիտել այն ֆիլմերը, որոնք մէջ դարձեալ՝ բարին կը յաղթէր: Օր մըն ալ գաւազս ըսաւ.

– Ա՛յ կը բաւէ, թող մեկ անգամ ալ չարը յաղթէ ֆիլմին մէջ, որովհետեւ ընդհանրապէս մի՛շտ չարը կը յաղթէ:

Այդ օր գագացի, որ գաւազս մեծցեր է, հասկցեր է ցաւը եւ կ'ընդվզի

անոր դէմ:

Ի՞նչ ընէի:

Այս բոլորը պարզապէս անոր համար, որ այսօր հաճոյքի, կեանքը վայելելու հասկացողութիւնը շա՛տ փոխուած է, դարձեր է սպառողական եւ տպաւորական հաճոյք, ունենալու եւ ուրիշները մեզմով, մեր ունեցածով եւ ըրածով տպաւորելու հաճոյք: Գոնէ մեր ըրածը ըլլար ստեղծագործական, ըլլար արուեստ, կամ մարդկութեան ծառայութեան միտող որեւէ աշխատանք...

Ունենալու եւ տպաւորելու համար պէտք է հարուստ ըլլալ, հարստութիւն դիզելու համար կարեւոր չեն միջոցները: Ժողովրդային խօսքը կ'ըսէ՝ «Ոսկին թէն չուսի բերան, սակայն կը խօսի բարձրաձայն»:

Այսպէս է որ յոռի բարքերը կը ներմուծուին եւ կը տարածուին ընկերութեան մը մէջ. բարքեր, որոնցմէ ձերբագատիլը կը դառնայ այնքա՛ն դժուար:

Սկզբնական փիլիսոփայ ճոն ՄըգՄըրրէյ կ'ըսէ.

«Մենք կը պաշտենք արդիւնաւետութիւնն ու յաջողութիւնը, բայց լաւ ապրիլ չենք գիտեր»:

Անշուշտ «լաւ ապրիլ»-ը խիստ անհատական եզր է, իւրաքանչիւրը ինք կ'որոշէ այդ «լաւ»-ին չափն ու չափանիշը:

Այսօր նաեւ մեծ դեր ունի «վազել»-ը, կեանքին մէջ պէտք է վազել, հասնելու համար. բայց ո՞ր...

***

Այսքանը գրեր էի, երբ վրայ հասան մեծաքանակ աղետները նախ բնութեան, ապա մարդուն ձեռքով, անոնք գլխաւորները ըլլալով Արցախի պարպումն ու պաղեստինեան տակաւին ընթացող անմարդկային «մաքրագործումը», որ արդէն ցեղասպանութեան վերածուեր է:

Թե՛ Արցախի, թե՛ Պաղեստինի աղետին մէջ մեծագոյն տառապողներն ու տուժողները մանուկներն են, պատասխներն ու երիտասարդները, որոնք ո՛չ թէ ապրելու մասին կը մտածեն եւ որոնք պէտք է սորվին դպրոցներուն եւ կեանքին մէջ, այլ ստիպողաբար կը մտածեն վերապրելու, սովէն չմահանալու եւ ռուբերէն չսպանուելու մասին. կամ իրենց ծնողները, որոնք նոյնքան ծանր պայմաններու մէջ են, պէտք է մտածեն այդ մասին:

Ինչպե՞ս սակայն, ինչպե՞ս, երբ մարդ ըլլալէ դադարէ եւ...

Այսօր ես ամօթ կը գգամ այս բոլորը գրելու, ամօթ որպէս մարդ արարած: Եւ Փօլ Կալիքոյի «Եօթը Տիկնիկներու Սերը» վեպին հերոսին հետ կը կրկնեմ.

«Կը կարծեմ, որ Աստուած ալ ինքզինք պիտի սպանէ, եթէ ճիշդ է վարկածը որ կ'ըսէ՝ «Եւ Աստուած մեզ բոլորս ստեղծեց իր պատկերին համեմատ», որովհետեւ եթէ Աստուած է, չի կրնար տեսնել իր ստեղծագործութեան այս աստիճան ծախողութիւնը»:

«ԳԱՆՁԱՍԱՐ»

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹԻ ԱՆՁՆԱԿԱԶՍ

Խմբագիր՝ Զարմիկ Զիւլբոջեան-Պողիկեան
Սրբագրիչ՝ Նուշիկ Սողոյեան-Առաքելեան
Ձեւաւորող՝ Յովսէփ Զալօղլեան
Գրաշար՝ Անի Թոփալեան-Սարուխան
Արաբերէն լուրերու թարգմանիչ՝ Մարեն Պապեան-Աղայեկեան
Կայքէջի պատասխանատու՝ Աւօ Պողոսեան
Լուրերու պատասխանատու՝ Լուսին Ապաճեան-Զիւլբոջեան
Հաշուապահ՝ Յովիկ Պարսումեան 0957 953 811

- Ծանուցողներն եւ աշխատակիցներն կը խնդրուի ծանուցումներն ու յօդուածները խմբագրատուն ուղարկել ամենէն ուշը երկուշաբթի օրերը:
- Նախընտրելի է յօդուածներն ու թղթակցութիւնները ուղարկել գրաշարուած:
- Խմբագրատուն ուղարկուած նիւթերը, հրատարակուին կամ ոչ, չեն վերադարձուիր:
- Խմբագրութեան վերապահուած է ստացուած յօդուածներու հրատարակելու կամ չհրատարակելու որոշումը:
- Ձեր ծանուցումներն ու յայտարարութիւնները կարելի է հրապարակել «Գանձասար»-ի տպագիր տարբերակին եւ կայքէջին միջոցով, կապ հաստատելով թերթիս հաշուապահին հետ:

www.kantsasar.com
www.kantsasar.com
www.kantsasar.com

Ֆ. ՆԱՆՍԵՆԻ ՈՍԿԵԱՅ ՅՈՒՇԱՄԵՏԱԼՈՎ ՊԱՐԳԵԻԱՏՐՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ՝ ԵՊՀ ՊԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՆԱՆՍԵՆԻ ԱՆՈՒՄՆ ԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

ԵՊՀ Պատմության հիմնարկի Ֆրիտիոֆ Նանսենի անուան լսարանին մեջ Հայաստանի Ֆրիտիոֆ Նանսեն հիմնարկ-հիմնադրամի կազմակերպությամբ տեղի ունեցավ «Նանսենի Անուան» ամենամեայ մրցանակաբաշխության արարողությունը: Գրեթե ամեն տարի Հայաստանի Ֆրիտիոֆ Նանսեն հիմնարկ-հիմնադրամը Նանսենի ոսկեայ յուշամետալներով կը պարգևատրե Հայ Դատի հետապնդման ոլորտին մեջ ներդրում ունեցած անհատներ:

Akunq.net-ի համաձայն, այս տարուան մրցանակակիրներն էին հայ բանաստեղծ, լեզուաբան, գրականագետ, բանասիրական գիտություններու թեկնածու, ԵՊՀ դոցենտ

Թադեոս Տոնոյեան, հայ երգահան, կիթառահար, նկարիչ, ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ Մարթին Ահարոնեան եւ Հայաստանի մեջ մրջտական բնակություն հաստատած սփյուռքահայ մտաւորական, Սու-

հիմնադրամի նախագահ Ֆելիքս Բախչինեան իր ելոյթով անդրադարձաւ Նանսենեան անձնագիրին, որ որպէս ժամանակաւոր անձը հաստատող փաստաթուղթ՝ տրուած էր Հայոց Յեղասպանութենէն մազապուրծ հայ գաղթականներուն: Յիշեցնենք, որ 1922-ին ժընեւ հրաւիրուած Ազգերու Միութեան Համաժողովի ընթացքին հայ գաղթականութեան հարցը բարձրացած էր Ֆ. Նանսենի կողմէ: «Նանսենեան անձնագիր» ստացած արեւմտահայերը օգտուած են վերոնշեալ համաժողովին մասնակցած երկիրներուն մեջ բնակելու, ազատ տեղաշարժի իրաւունքէն. անոնց նկատմամբ դադարած են գործել քաղաքացիութիւն չունեցողներուն համար նախատեսուած սահմանափակումները: Ֆ. Նանսենի նախաձեռնութեամբ օրինական ուժ ստացած այդ անձնագիրներէն ստացած ու Մեծ Եղեռնէն փրկուած է 320 հազար հայ:

Ֆրիտիոֆ Նանսեն հիմնարկ-հիմնադրամը Նանսենի ոսկե մետալներ կը շնորհէ մեծ մարդասերի ծննդեան օրը՝ 10 Հոկտեմբերին: Այս տարուան մրցանակակիրներէն Թադեոս Տոնոյեան եւ Մարթին Ահարոնեան ոսկե մետալին արժանացած էին մասնաւորապէս Հայոց Յեղասպանութեան նիւթով «Սուրբերու Աչքեր» երգին համար (խօսքի հեղինակ՝ Թ. Տոնոյեան, երաժշտութիւնը՝ Մ. Ահարոնեանի), իսկ Մարի Մերթիսեան-Եարալեան՝ ԱՄՆ-ի

րիոյ մեջ հրատարակուող «Գանձասար» հայկական շաբաթաթերթի նախկին խմբագիր, թարգմանչուհի Մարի Մերթիսեան-Եարալեան:

Նախաձեռնութեան ընթացքին բացման խօսքով հանդէս եկած ԵՊՀ Պատմության հիմնարկի դեկան, պատմական գիտություններու դոկտոր, փրոֆ. Էտիկ Միլասեան ներկայներուն յիշեցուց մեծ մարդասեր Ֆրիտիոֆ Նանսենի հայանպաստ գործունեութիւնը Հայոց Յեղասպանութեան տարիներուն եւ Մեծ Եղեռնէն անմիջապէս յետոյ: Ան նաեւ արձանագրեց, որ այդ լսարանին մեջ 1925 թ. ԵՊՀ-ի դեկավարութիւնը Նանսենի շնորհած էր պատուաւոր դոկտորի կոչում:

Ֆրիտիոֆ Նանսեն հիմնարկ-

մեջ բնակող արեւմտահայ յուշագիր Ֆերման Թորոսլարի «Աքտոր՝ Ապստամբութեան Բովլէն Անցած Մուրթեցի Հայ Ընտանիք Մը» յուշագրութեան հայերէնի թարգմանութեան համար:

Մրցանակակիրներուն շնորհակալութեան խօսքէն բացի՝ ելոյթով հանդէս եկաւ նաեւ ՀՀ Սուրիոյ Արաբական Հանրապետութեան արտակարգ եւ լիազօր դեսպան Ն. Գ. Նորա Արիսեան, որ մասնաւորապէս ընդգծեց նման ձեռնարկներուն կարեւորութիւնը՝ Հայկական հարցին եւ Հայ Դատին ի նպաստ տարուող աշխատանքները շարունակական դարձնելու եւ մտաւորականներուն խրախուսելու առումով:

Մեղինէ Անումեան / Akunq.net

ԿՍՄԻԹ

ՏՊԱԳԻՐ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ...

Սուրիայէն գաղթող ընտանիքները իրենց գրադարաններու գիրքերը կը յանձնեն հայկական հանրային գրադարաններու կամ ծանօթներու:

Յաւօք Հալեպի հայկական բոլոր գրադարանները չեն բանիր, իսկ բանող գրադարանները ամէն տարի, չըսելու համար ամէն ամիս, ահագին տպագիր գիրք նուէր կը ստանան: Երբեմն նոյն գիրքէն տասնեակ օրինակներ կը շարուին գրադարանի մէկ դարանին վրայ, կամ կը կուտակուին գրադարանին մէկ անկիւնը կրկնօրինակներու առկայութեան բերումով:

Գիրքերը ճիշդ տեղ ուղարկելը դրական երեւոյթ է, սակայն պիտի գայ օր մը, երբ գրադարանները տեղ պիտի չունենան, կամ նոյն գիրքէն քանի մը օրինակէ աւելի պիտի չուզեն ունենալ:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ այս հարիւրաւոր գիրքերու, պարբերականներու, ամսաթերթերու ճակատագիրը: Պահեստանոցները պիտի հարստանան:

Թեւեւ ներկայիս երիտասարդութեան նկատառելի տոկոսը առցանց գիրքեր կը նախընտրէ ընթերցել, սակայն տակաւին տպագիր գիրք ընթերցելն ու նուիրելը շատերը կը հետաքրքրեն:

Հետեւաբար լաւ կ'ըլլայ, որ մեր գրադարանները կամ վարժարանները կազմակերպեն գիրք նուիրելու մնայուն օր, որպէսզի նախ գրադարաններուն մեջ կուտակուած գիրքերուն տասնեակ օրինակները բաժնուին, ընթերցողին հասնին, երկրորդ՝ այս երեւոյթը սովորութեան վերածուի ու ամէն տարի, գէթ Թարգմանչաց տօնին առիթով, գիրքեր նուիրուին մեր աշակերտութեան եւ երիտասարդութեան ու խրախուսուի հայերէն գիրք կարդալու սովորութիւնը:

Ողջունելի քայլ էր երկու տարի առաջ «Քրիստափոր» գրադարանին կազմակերպած ցուցահանդէս-վաճառքը, որուն ընթացքին բաւական մեծ թիւով գիրքեր խորհրդանշական գիներով վաճառուեցան, պարգապէս քաջալերելու ընթերցումը: Այնուամենայնիւ գիրք նուիրելու մնայուն օր մը ճշդելը կը խորհիմ որ կրնայ հետաքրքրական աւանդոյթի մը վերածուիլ յատկապէս մեր վարժարաններէն ներս:

Գիրք նուիրէ՛, միտք խթանէ՛...

Չարմինէ

ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԲԱՌԵՐԸ ⁽¹⁾

Արմենակ եղիայեան

1- Արօր եւ արօր (իկ)

Ենթադրելի է, թէ ամեն արեւմտահայ կը ճանչնայ **արօր** բառը՝ իբրեւ երկրագործական սարք, նոյնիսկ եթէ տեսած չըլլայ զայն. այս պարագային ի մտի ունիմ լիբանանահայը, որուն կեանքին մէջէն շատ շուտ վերացաւ արօրը, որ անցած դարու կեսերուն այնքան տարածուած էր Պեքաայի ամբողջ երկայնքին: Ենթադրելի է, որ Անճարի հայրենակիցները անելի նպաստաւորուած ըլլան՝ իւրաքանչիւրը ունեցած ըլլալով իր սեփականը մինչեւ ... 1950-ականներու սկիզբը, երբ մեքենական **քարշակը** (tracteur) բըրտօրէն մուտք գործեց այնտեղ եւս՝ մէկ օրէն միւսը ապայամեացնելով հազարամեակներու եզնաքարշ արօրը:

Ձախին՝ հայկական արօր: Աջին՝ եգիպտական արօր (ժբ. դար Զա.):

Սարքին հետ շրջանառութեն դադարեցան այնքան սիրելի բառեր, ինչպէս՝ **խոփ**, **մաճ**, **մաճկալ**, **լուծ**, **հերկ**, **ակօս** եւ նմանները: **Ձաղացն** ու **աղօրիքը**, **աղօնն** ու **սերմնցուն** իրենց կարգին: Արդի հայը դժուար թէ ըմբռնէ Դանիէլ Վարուժանի այնքան ջերմիկ ու հարագատ «Յացին երգը» ժողովածուի բառերը, որոնց բոլորին ծանօթ էին մեր անմիջական նախնիները:

Արօրին դէմ շատ անելի բիրտ պայքար մղուեցաւ Յայաստանի մէջ՝ խորհրդային կարգ երու հաստատումէն ետք, ուր երկրագործութիւնը մեքենականացնելու որոշումը տրուած էր կեդրոնական իշխանութեան կողմէ:

Ռաֆֆի ունի գողտրիկ երգ մը արօրի մասին, որուն առաջին տունը կ'ըսէ.

**Իւր անուշ հոտով բուրե մանիշակ,
Ի՛նչ հրճուանք այժմ քեզ գործի, մշակ,
Դէ՛, լծէ դու քո արօր եւ գութան,
Ցանել պտղաւետ սերմունք գիտութեան:**

***

Յայերէնը **արօր** (իկ) կը կոչէ նաեւ երկայնակտուց, վառեակի խոշորութեամբ գաղթող թռչուն մը, որուն տեսակը վտանգուած է եւ որոշ տարածում ունի Յայաստանի մէջ: Ան առարկայ դարձած է ժողովրդական գողտրիկ երգի մը, որ կը սկսի հետեւեալ բառերով.

**Արօրն ասաց տատրակ հաւքուն.
«Ինչո՞ւ կու լաս կուց-կուց արուն,
Երթայ-լցուի փոքրիկ առուն»:**

- հաւք**(ուն), այսինքն՝ թռչուն(ին):
  - տատրակ** կը նշանակէ վայրի աղաւնի:
  - կուց-կուց** կը նշանակէ փփրկով. **կուց**-ափ:
  - արուն**, այսինքն՝ արիւն:
  - առուն**(ն), որ է ջուրի պղտիկ հոսանք, երիզ:
- Երգին ամբողջութիւնը կրնաք գտնել Google-ով:
Այնտեղ կրնաք գտնել Կոմիտասի սքանչելի մեկնաբանութիւնը եւս:
Չայն շատ շնորհալի երգողներէն եղած է Արմենակ Շահմուրատեանը:

2. Ափ եւ ափն

Սկսելու համար ըսեմ, որ արդի հայը հազիւ թէ գիտնայ, որ մենք ունեցած ենք եւ ունինք իրարանման երկու տարբեր բառեր: Յայր Կռանեանը, օրինակ, կը ճանչնայ մէկ ափ, որ խառն ի խուռն եւ հաւասարապէս կը նշանակէ՝ «**ձեռքի մէջը, բուռ, եզերք**»:

Մինչդէռ՝

-Մենք՝ **ափ** է, որ թաթի մատներուն միջեւ գտնուող տափարակ մասն է, որ տեղին համեմատ կը կոչուի նաեւ **բուռ**. «ափ մը ցորեն» կամ «բուռ մը ցորեն» նոյնանիշ են. ֆրանսերէն՝ **paume**, անգլերէն՝ **palm**, իտալերէն՝ **palm**:

Այս նշանակութեան հետեւողութեամբ յառաջացած են հետեւեալ բառերը.

- ափիբերան** – որ կը նշանակէ գարմացած, պապանձած:
- ափյափոյ** – որ կը նշանակէ հարեւանցի, վեր ի վերոյ, հապճեպ. արեւելահայերը կ'ըսեն՝ ձեռաց, արաբերէնն ու թրքերէնը՝ **հայալլա**:
- ափաչափ** – ափի մը չափով, ծաւալով. ասոր բարբառային ձեւն է՝ **ափաչաք**:

ԴՈՎՏ. ՍԱՐԳԻՍ...

Սկիզբ՝ 12 5

մէջ մշտնջենական եղած եւ ոչ թէ դեպքի մը բերումով, իսկ հայերը Սուրիոյ մէջ ներկայ են Մեծն Տիգրանի օրերէն մինչեւ օրս: Աւելին. հայերը ազդած են եւ իրենց դերն ու ներդրումը ունեցած են Սուրիոյ եւ տարածաշրջանի հասարակական կեանքին մէջ:

Անշուշտ հայերը հիմնական մասնիկը եղած են սուրիական ընկերութեան մեծ խճանկարին: Գիրքին մէջ բացատրած ենք, թէ հայ-արաբական յարաբերութիւնները պատմական ինչպիսի՞ խորք ունեցած են զանազան ժամանակաշրջաններու մէջ եւ նամանաւանդ Օմայատներու շրջանին մէջ, երբ Թեոտոր Ռշտունին Դամասկոս կ'այցելէ, որմէ ետք, երբ հայոց կաթողիկոսը Օմար Ապտ ալ-Ազիզին հետ կը տեսնուի եւայլն:

Գիրքին մէջ բացատրած ենք նաեւ, թէ հայ մեծ անձնաւորութիւնները ինչպիսի՞ դեր ունեցած են սուրիական թէ ընդհանրապէս արաբական կեանքի զանազան մարգերու մէջ՝ գիտական եւ գրական: Չորօրինակ՝ Ատիպ Իսհաքը, որ Սահակ Չուլումաթեանն է, Դամասկոս ծնած է եւ հոն ապրած, վերջը մեկնած է Եգիպտոս եւ արաբական գարթօնքի ռահվիրաններէն մէկը կը նկատուի: Նոյնպէս խօսած ենք Յապիպ Սիուֆիի մասին, որ իր մասնաշաղկապ դերը ունեցած է: Այսօր եթէ «Չէյտան» հանրագիտարանը բանաք, կը տեսնէք, որ Յապիպ Սիուֆի երեք լեզուով գործեր հրատարակած է՝ հայերէն, արաբերէն եւ ֆրանսերէն:

Անշուշտ հայերը ազդած են եւ ազդուած են սուրիական մշակոյթին: Մենք պետք չէ մոռնանք, որ Սայաթ Նովայի մեծ հայրը Յալեպէն մեկնած է Յայաստան ու Կովկաս, իր հետը տարած է արեւելեան եղանակներ եւ այդ եղանակներէն ազդուած է նաեւ մեր հայկական աշուղական երաժշտութիւնը:

Յայերը իրենց դերը ունեցած են նաեւ Սուրիոյ մշակութային եւ քաղաքական կեանքին մէջ: Մենք երբեք պետք չէ մոռնանք, որ համակարգչային արաբական ստեղծաշարի տառերը սուրիահայ մը պատրաստած է՝ Չաւեն Մանիկեանը: Պետք չէ մոռնանք հայերու դերը քաղաքական կեանքին մէջ, զինուորական մարզին մէջ՝ ինչպէս գօրավար Յրանդ Մալոյեանը, գօրավար Արամ Գարամանուկեանը, քաղաքական անձնաւորութիւնները, ինչպէս Իպրահիմ Յանաւոյի փաստաբանը՝ հալեպահայ Ազգաթ Սաքքալը, անշուշտ նախարարներ ունեցած ենք ինչպէս Յալլաքը, Նազիրա Սարգիսը եւ ուրիշներ: Յետեւաբար հայերը չէզոք դիրքի մէջ չեն մնացած, բացուած են սուրիական կեանքին եւ իրենց դերը ունեցած ու հաւատացած են սուրիական հայրենիքին՝ անոր հաւատարիմ տարրը դառնալով:

Կ'ուզեմ անելցնել նաեւ, որ հայերը Սուրիոյ մէջ մնալուն կայքեր ունեցած են: Սուրիոյ հիւսիսարեւմտեան շրջանին մէջ տասնեակ գիւղեր կան, ուր գոնէ հազար տարիէ ի վեր հայերը ներկայութիւն են, ինչպէս՝ Էնզիք, Արամօ, Ղասսանիէ, Զեսապ, Եագուպիէ շրջանները: Կրնանք ըսել որ 950 թուականէն մինչեւ օրս հայերը կը գոյատեւեն հոն (բացի պատերազմի տարիներուն կարգ մը գիւղերէ բռնի տեղահանուածներէն): Յայերը Սուրիոյ մէջ մնալուն կայքեր հիմնած են նաեւ մանաւանդ այդ ուխտաւորներուն համար, որոնք կ'ուղղուէին դեպի Երուսաղէմ: Խօսքս Յալեպի Ս. Զառամից Մանկանց եկեղեցւոյ մասին է, Ս. Աստուածածին Ճտետիէի եկեղեցւոյ, դարձեալ Լաթաքիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ եւ Դամասկոսի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ մասին, որոնք իրենց հոգեւորներով հայկական կայքեր եղած են: Խօսքս հազար տարուան պատմութեան մասին է, որմէ առաջ ալ հայեր ներկայ եղած են այս շրջանին մէջ:

Այլ խօսքով. սուրիահայերու ներկայութիւնը պատմական նշանակութիւն ունեցած է եւ ունի՝ հակառակ տիրող բազում դժուարութիւններուն:

«Գ. »- **Շնորհակալութիւն:**

-Իսկ միւսը՝ **ափն** է, որ կը նշանակէ եզերք, մասնաւորաբար ջրային տարածութեան մը. օրինակ՝ ծովուն ափը, այլեւ գետին, ուրեմն՝ **ծովափ(ն)** եւ **գետափ(ն)**. ածականները՝ **գետափնեայ**, **ծովափնեայ**:

Նաեւ ծայրամաս, օրինակ՝ փոսի, ձորի, ջրհորի. «**Առ ափն ջրհորին**» կը նշանակէ ջրհորին եզերքը: Այլեւ՝ հեռաւոր, անծանօթ, խորթ տարածքներ, ինչպէս՝ «**օտար ափեր**»:

Այս արմատէն յառաջացած է **քարափ(ն)**, որ կը նշանակէ պարզապէս ժայռ, նաեւ՝ գետի կամ ծովու. եզերքին կառուցուած քարային տարածութիւն, ուր կը հաւաքուին նաեւ իջնողները կամ նաւ բարձրացողները, եւ կը կուտակուին ներկրելի կամ արտակրելի ապրանքները:

***

Գրաբարի մէջ այս երկուքը յստակօրէն կը զանազանուէին. այսպէս՝ **-ափ -ափոյ -յափէ -ափով. ափք -ափոց -յափոց -ափովք (ափօք):**

-ափն-ափան-յափանէ-ափամբ. ափունք-ափանց-յափանց-ափամբք: Աշխարհաբարի մէջ ափն կորսնցուցած ըլլալով բառավերջի «**ն**» բաղաձայնը, երկուքը ձեւով նոյնացած են եւ հաւասարապէս կու տան՝

-ափ-ափի-ափէ-ափով. ափեր-ափերու-ափերէ-ափերով: Ձեւի եւ հոլովներու նոյնացումն ալ պատճառ դարձած է, որ կամաց-կամաց աղօտի ասոնց իմաստային տարբերութիւնը, եւ շփոթուին երկու բառերը ու ընկալուին իբրեւ մէկ բառ:

«**Ափն**» ձեւը պահուած է միայն **գետափնեայ** եւ **ծովափնեայ** ածականներուն մէջ:

¹Արօրի անելի մեծ ու բարդ մէկ տարբերակը

ԻՆՉ ԿՐՍԵՆ ԱՍՏՂԵՐԸ

Խոյ
Հեռուոր երկրէ մը անտիս մը պիտի ստանաք: Ձեր եկամուտը պիտի կրկնապատկուի եւ յաջողութեան պիտի հասնիք:

Տուլ
Շառայասեր ու հաւատարիմ էք: Այդ պատճառով ալ մարդոց գովասանքին պիտի արժանանաք: Նախանձելի էք:

Երկուորեակ
Ձեր ընտանիքի անդամներուն հանդէպ սեր ու յարգանք ցուցաբերեցէ՛ք: Գործի մէջ ալ պիտի ունենաք Նոր ընկեր մը, որ պիտի աջակցի ձեզի:

Խեցգետին
Սննդականոնի հետեւեցէ՛ք, որպէսզի առողջ ապրիք: Բարեկամներուն հետ հաճելի վայրի մը մէջ պիտի գուարճանաք:

Առիծ
Սուտ լուր մը տակնուվրայ պիտի ընէ ձեր միտքը: Կարճ ճամբորդութիւն մը լաւապէս պիտի կազդուրէ ձեզ: Մի՛ տատամսիք:

Կոյս
Մանր-մունր հարցերը դիւրութեամբ պիտի լուծուին: Շաբաթավերջին հին ընկերներու հետ հանդիպում մը պիտի ուրախացնէ ձեզ:

Կշիռք
Մարդիկ ձեր հնարամտութեան գաղտնիքներուն կը կարօտին: Օգնեցէ՛ք անոնց: Բարիք ըրէ՛ք եւ ջուրը նետեցէ՛ք, անպայման կը վերադառնայ ձեզի:

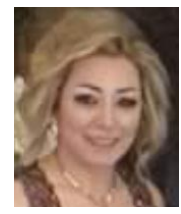
Կարիճ
Ուժգին հոգեկան տագնապ մը պիտի խանգարէ ձեր խաղաղ կեանքն ու ծրագրերը: Մի՛ ազդուիք, այլ հաստատակամ քայլերով յառաջացէ՛ք:

Աղեղնաւոր
Լուրջ հանդիպում մը պիտի ունենաք ձեր գործատիրոջ հետ: Չհաւատանքի պիտի արժանանաք:

Այծեղջիւր
Մարդոց բամբասանքներն ու անիմաստ կարծիքները թող չխանգարեն ձեր անդորրութիւնը: Լայնախոհ եղէ՛ք:

Ջրիս
Աշխատասեր ու հաւատարիմ էք: Այդ պատճառով ալ պաշտօնի բարձրացում մը մեծապէս պիտի հպարտացնէ ձեզ:

Ձուկ
Ձեր շնորհները պիտի գնահատուին վերջապէս: Հին բարեկամ մը մեծ նուէրով մը պիտի ուրախացնէ ձեզ: Դուք ալ փոխադարձեցէ՛ք անոր:

Սոնա Տէր Պօղոսեան-Տարաքճեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ՏՈՒՓԸ

Հայ ժողովուրդի բանահիւսութիւնն ու պատմութիւնը կը վկայեն, որ հայերը արարող եւ ստեղծագործող ժողովուրդ են: Հայերուն համար կ'ըսեն՝ «Զարէն հաց հանող» ժողովուրդ: Հինէն ի վեր հայեր ուր որ ոտք դրած են, այնտեղ պատ շարած եւ տուն կառուցած են: Նոյնիսկ բարձր լեռներն ու ժայռերը չեն խանգարած հայերը, որ ամուր բերդեր եւ ամրոցներ կառուցեն:

Ու թէեւ քարը ազգային արժէք չի համարուիր, սակայն գոյութիւն ունին որոշ քարատեսակներ, որոնք կը համարուին ազգային՝ շնորհիւ իրենց ծագումին եւ հայկական լեռնաշխարհին մէջ գոյութեան:

Հայկական տուֆ քարատեսակով, գործիչական, կը կառուցուէր բացառապէս ամեն բան՝ գիւղատնտեսական շինութիւններէն մինչեւ եկեղեցական կառոյցներն ու ամրոցները:

Գիտէ՞ք թէ ինչպիսի՞ յատկութիւններ ունի հայկական տուֆը:
Դարեր առաջ արդէն հայերը համոզուած էին, որ տուֆ քարը անելի ամուր եւ զօրաւոր քարատեսակ մըն է: Անելի ու չկատուեցաւ, որ այդ քարատեսակը միատառ է. եւ անկա կարելի է հարթել ու հաւասար ուղղանկյուն կտորներու վերածել:

Տուֆ քարը կը յառաջանայ հրաբխային ժայթքումէն գոյացած մոխիրի ու այլ նիւթերու թրծումէն՝ բարձր տաքութեան հետեւանքով:
Տուֆ քարը թեթեւ, փխրուն է, ունի բազմաթիւ գունային երանգներ: Իր գոյներուն շնորհիւ, տուֆ քարով կառուցուած շէքերը արտաքին գեղեցիկ տեսք կ'ունենան:

Տուֆը կտրելու համար անհրաժեշտ չեն մեքենաներ, միայն կացինը եւ սղոցը բաւարար են, որպէսզի հաւասար քարի կտորներ յառաջանան:
Տուֆ քարը ունի նաեւ շնչելու յատկութիւն: Զարին ծակտիկները կարելիութիւն կու տան ձմրան շէքին ներքին տաքութիւնը պահպանելու, իսկ ամրան՝ դուրսի տաքէն պաշտպանուելու: Հետեւաբար Հայաստանի տուֆ քարերով պատուած շէքերը օժտուած են բնական օդափոխութեամբ:
Ժամանակին մարդիկ կը կարծէին, որ տուֆը այդքան ամուր քարատեսակ մը չէ, հետեւաբար ալ գայն անելի զօրացնելու համար կ'օծէին իւղով, ապա կը ներկէին որդան կարմիրով: Այս բոլորին շնորհիւ է որ շարք մը շինութիւններ մինչեւ օրս կանգուն մնացած են:

Տուֆին տեսակները
Հայկական լեռնաշխարհը տուֆի հանքավայր է, մանաւանդ գունաւոր տուֆի՝ վարդա-

գոյնէն մինչեւ մուգ հրաբխային գոյնի երանգներ:
Տուֆի 28 երանգներէն Հայաստանի մէջ տարածուած են՝ մանիշակագոյնը, կարմիրը, նարնջագոյնը, սրճագոյնը, վարդագոյնն ու սեւը:
Հայկական տուֆը բաժնուած է հինգ հիմնական տեսակներու՝
-Անիի՝ դեղին եւ նարնջագոյն,
-Արթիկի՝ վարդագոյն եւ մանիշակագոյն,
-Երեւանի՝ սեւ եւ կարմիր,
-Բիւրականի՝ վարդագոյն եւ մուգ մոխրագոյն՝ սեւ բիծերով:
-Նախշերով տուֆ:
Ըստ գիտնականներու տուֆ քարի գոյներու տարբերութիւնները առնչութիւն ունին լաւայի հոսանքի արագութեան հետ:
Հայաստանի մէջ տուֆի ամենամեծ հանքավայրերէն մէկը կը գտնուի Արթիկի մէջ:
Այստեղ է որ կը մշակուի հանրածանօթ վարդագոյն տուֆը:

Վարդագոյն տուֆի քաղաքը
Երեւանի ճարտարապետութեան գլխաւոր առանձնայատկութիւնը տուֆն է: Երեւան կոչուած է վարդագոյն քաղաք, տուֆ քարի վարդագոյն պատկերին համար:

Սեւ տուֆի քաղաքը
Ինչպէս Երեւանը կոչուած է վարդագոյն քաղաք, վարդագոյն տուֆէ կառուցուած ըլլալուն

պատճառաւ, այնպէս ալ Կիւմրին կոչուած է «սեւ տուֆի քաղաք»: Կիւմրիի կառուցման մէջ մեծապէս օգտագործուած է սեւ տուֆը:

Տուֆով պատրաստուած զարդեր
Վերջին տարիներուն Հայաստանի մէջ սկսած են պատրաստել քարերու համադրութեամբ

նուկայ եւ արծաթեայ զարդեր: Այս մէկը զարդեղէնին արժէքը չի պակսեցնէր երբեք, որովհետեւ տուֆ քարով զարդեր պատրաստելը բաւական բարդ գործ է եւ մեծ աշխատանք կը պահանջէ:

Ռաֆֆի Սիկանյան

ՏԵՂԱԿԱՆ

ԼՈՒՐԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԵՆ

-Ուրբաթ օր բացուած յայտարարուեցաւ Սուրիոյ տղոց պատերթի փոյ-

եանութեան մրցաշարը: Զալէպի Ահլին 97 - 55 արդիւնքով պարտութեան մատնեց հիւրընկալ Ուասպէն, իսկ Ուահտէն 87 - 70 արդիւնքով յաղթեց Քարամէին: Զուրիէն 89 - 82 արդիւնքով զիջեցաւ Նաուահրին, իսկ Զալէպի Ճալասա ակումբը 66 - 59 արդիւնքով յաղթեց Ճէշին:

- Սուրիոյ ֆութպոլի փոյեանութեան 4-րդ փուլի մրցումներու շրջագիծին մէջ, Զալէպի Ահլին 1 - 0 արդիւնքով պարտութեան մատնուեցաւ Սուրիոյ փոյեան Ֆթուէէն, իսկ Զուրիէն շարունակելով իր ձախող խաղարկութիւնը 1 - 0 արդիւնքով զիջեցաւ Թալիային: Դամասկոսի մէջ Ուահտէ եւ Քարամէ խումբերուն միջեւ տեղի ունեցած հանդիպումը ավարտեցաւ 2 - 2 հաւասար արդիւնքով, իսկ Ուասպէն 2 - 0 արդիւնքով յաղթեց Թշինին:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

ԼԻՈՆԵԼ ՄԵՍՍԻ 8-ՐԴ ԱՆՁԱՄ ԱՐԺԱՆԱՅԱՐ «ՈՍԿԵԱՅ ՉԵՂԱԿ» ՄՐՅԱՆԱԿԻՆ

France Football ամսագիրը որոշեց 2023-ի «Ոսկեայ Չեղակ»-ի դափնեկիրը: 8-րդ անգամ ըլլալով Արժանթինի հաւաքականի եւ Ամերիկայի Մայամի ակումբի խաղացող Լիոնել Մեսսի արժանացաւ նշեալ պարգեւին:

Ան նախապէս այս մրցանակին արժանացած է 2009, 2010, 2011, 2012, 2015, 2019 եւ 2021 թուականներուն: Մեսսիի ամենամօտ մրցակիցը՝ Ռոնալտոն (5 տիտղոս), այս տարի Նոյնիսկ մաս չկազմեց թեկնածուներու ցուցակին: Լիոնել Մեսսի կէտերու տարբերութեամբ գերազանցեց երիտասարդ խաղացող Էրլինկ Զալանտը եւ Զիլիան Մպպիէն: Զիմսական պատճառով այն էր, որ անցեալ տարուան ընթաց-

քին ան Արժանթինի հաւաքականին հետ տիրացաւ աշխարհի առաջնութեան, եւ դարձաւ մրցաշարի լաւագոյն խաղացողը: France Football-ի որոշումին համաձայն, տարուան լաւագոյն կին ֆութպոլիստը ճանչցուեցաւ սպանացի Այտանա Փոնմատին: Լաւագոյն ռմբարկուի մրցանակը ստացաւ Էրլինկ Զալանտը, որ բոլոր մրցաշարերուն նշանակեց 56 կոլ: Տարուան լաւագոյն երիտասարդ ֆութպոլիստ որոշուեցաւ Ռեալ Մատրիտի անգլիացի խաղացող Ճուտ Փելինկիեմը, լաւագոյն դարպասապահ՝ արժանթինցի Էմիլիանօ Մարտինեզը: 2023-ի լաւագոյն խումբ ճանչցուեցաւ անգլիական Մանչեսթըր Սիթին:

ԽԱԶԲԱՌ (ՄԽ 463)

Պատրաստեց՝ Մարինա ԶիլԱբօշեան-Պօղիկեան

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

Չորիզոնական

- 1- Գնդագլուխ բանջար մը: Ասացուածքը կ'ըսէ. «Մեղքը լալով, պարտքը .....»:
- 2- Կրկնուած ձայնաւորներ: Զակառակ՝ երկբարբառ: Զանքային համբն:
- 3- Ճահճային տեղ:
- 4- Զակառակ՝ առանց աղի: Դրախտ:
- 5- Մարելու մօտ կրակ: Զակառակ՝ 604:
- 6- Աղբիւր: Զաստատական պատասխան: Անձնական դերանուն:
- 7- Արական անուն: Ամրոց: Լեւոն Շանթի երկերէն. «..... Մարդը»:
- 8- Զակառակ՝ 2400: Խառնատառ՝ ծննդական կնոջ առաջին կաթ: Դատարկ:
- 9- Իրերայաջորդ տառեր: Զակառակ՝ յոգնակերտ մասնիկ: Զակառակ՝ 5400:
- 10- Նահապետ Ռուսինեանի երգերէն: Գրաբար՝ ո՛ւր:
- 11- Անձնական դերանուն (հայցական հոլով): Զակառակ՝ գուարթ:
- 12- Մետաղի երեսը պատող թթուածնատ: Իբր սպեղանի գործածուող բոյս:

Ուղղահայեաց

- 1- Փիղի պատիճ: Ս. Աստուածածնայ մայրը:
- 2- Եւս: Տարածքի միաւոր: Տառի մը անունը:
- 3- Սկզբնական: Իգական սեռ:
- 4- Գիտնականներէ կազմուած հաստատութիւն: Փշոզական տուագարան:
- 5- Զակառակ՝ կառոյցի մը կից պարապ տարածութիւն: Զնաքը:
- 6- Տնտեսել:
- 7- Զակառակ՝ շաղկապ: Առատ: Զակառակ՝ պատշաճ:
- 8- Ցերեկ: Այն մարգարէն, որ առիւծներու գուրը նետուեցաւ:
- 9- Զակառակ՝ կրկին: Խառնատառ՝ նշանաւոր որկրամուրը:
- 10- Չայնանիշ: Անձնական դերանուն:
- 11- Ս. Ներսէս Ընորիալիի գրական ստեղծագործութիւններէն:
- 12- Ռուսական հրացանի տեսակ: Մէկը:

ԽԱԶԲԱՌ (ՄԽ 462)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	խ	ն	ն	ա	ր	հ	ն	է	ր	յ	ի	
2	ա	ա	ր	ա	ն							
3	ն	յ	է	ն	ա	ր	ա	ն	ն			
4	դ	ն	ի	գ	խ	է	ա	յ	գ	ի		
5	ա	յ	ր	ն	ն	պ						
6	դ	ի	ա	յ	ր	ն	ւ	ր	է	ն		
7	ա	լ	լ	գ	ա	ւ	ա	կ	կ			
8	տ	ի	տ	ա	ն	ր	ր	ա	ր	ա		
9	ա	ի										
10	ն	է	դ	ն	ս	կ	կ	ն	ց	ա		
11	ր	ա	մ	ա	ն	չ	ա	պ	ր	ա	կ	
12	ն											

ԼՈՒՐԵՐ

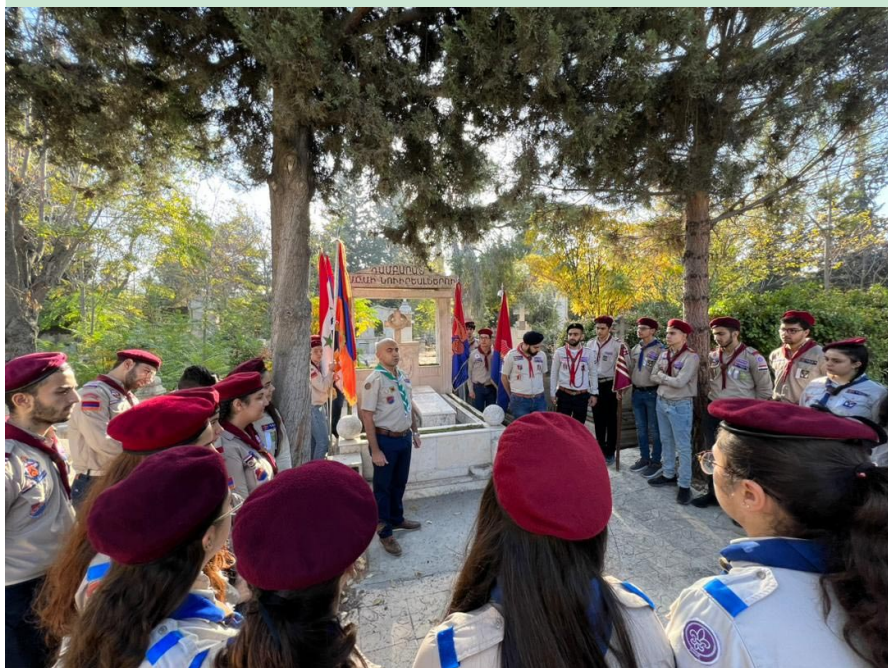
Երկուշաբթի 13/11 14° 24°	Երեքշաբթի 14/11 13° 22°	Չորեքշաբթի 15/11 11° 21°	Հինգշաբթի 16/11 9° 20°	Ուրբաթ 17/11 9° 19°	Շաբաթ 18/11 9° 20°	Կիրակի 19/11 10° 19°
--	---	--	--	---	--	--

ՀՄԸՄ-ԱՎԱՆՆԵՐՈՒ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՒԹԻՒՆԸ «ՅԱՆԵՐԺ ՓԱՌԶ ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ» ԽՈՐԱԳԻՐՈՎ

ՀՄԸՄ-ի Հայկաի մասնաճյուղի Յովհաննես Հինդլեան երեց-պարման միաւորը Շաբաթ 4 Նոյեմբեր 2023-ին կազմակերպեց «Յաներժ Փառք Մեր Նահատակներուն» խորագիրով գիշերային գործունեութիւն մը, նուիրուած ՀՄԸՄ-ի հիմնադրութեան 105-ամեակին, միաժամանակ յարգելու յիշատակը Արցախի 44-օրեայ պատերազմի նահատակներուն: Գործունեութիւնը տեղի ունեցաւ «Տիգրանեան» պարտէզէն ներս, ներկայութեամբ 58 քոյր-եղբայրներու:

kevo jan photographer

kevo jan photographer

Գործունեութեան բացումը կատարուեցաւ «Յառաջ Նահատակ» քայլերգով, ապա կազմուեցան 5 տասնեակներ, որոնք կրեցին եղբ. Յարութ Բանոյեան, եղբ. Յակոբ Աթարճեան, եղբ. Մոսիկ Սեքլեմեան, Արտակ Իշխանեան եւ Կիմ Խաչատրեան նահատակներուն անունները: Միաւորի Պատասխանատու փոխամբապետ Սարգիս Զալօղլեան անդրադարձ մը կատարեց ՀՄԸՄ-ական նահատակներուն հայրենիքին ու ազգին նուիրուած

ՀԱՅ ԵՐԵՔ ՀԱՄԱՅՆՔԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՇԵՐՈՎԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՄ

Հինգշաբթի, 2 Նոյեմբեր 2023-ի առաւօտուն, հայ երեք համայնքապետներ՝ Բերիոյ Հայոց Թեմի Բարեշան Առաջնորդ Գերշ. Տ. Մակար Սրբ. Եպս. Ազգարեան, Բերիոյ Թեմի Կաթողիկէ Հայոց Առաջնորդ Արիի. Տ. Պետրոս

Արք. Միրիաթեան եւ Սուրիոյ Հայ Աւետարանական Համայնքի Համայնքապետ Վերապատուելի Դոկտ. Յարութիւն Սելիմեան, հերթական հանդիպում ունեցան Հայ Աւետարանական Համայնքապետարանէն ներս:

Եղբայրական ջերմ մթնոլորտի մէջ ընթացող հանդիպումին արծարծուեցան համայնքները յուզող եւ ներկայ իրավիճակին հետ աղէրս ունեցող հարցեր, ինչպէս նաեւ ազգային-եկեղեցական տօներուն առնչուող յառաջիկայ աշխատանքներ:

Կեանքին:

Ապա Սուրիոյ Հայ Դատի Կեդրոնական Յանձնախումբի ատենապետ Ծերուն Գահուէճեան դասախօսութիւն մը ներկայացուց Արցախի, անոր պատմութեան, քաղաքական կեանքին եւ Հայ Դատի գրասենեակներու Արցախի հարցին գծով տարած աշխատանքին շուրջ:

Այնուհետեւ յաջորդաբար տեղի ունեցան լաւագոյն խոհարարի, ընթրիքի, գրոյցի, մարզանքի եւ նախաճաշի ընտրութիւնները:

Առաւօտեան մասնակիցները քայլարշաւ մը կատարեցին դէպի Ազգ. Գերեզ մասնատուն, այցելեցին ՀՄԸՄ-ի դամբարանը, ուր մասնաճյուղի Խըմբապետ Յովիկ Հապէշեան խօսք առնելով անդրադարձ կատարեց ՀՄԸՄ-ի պանծալի անցեալին եւ հիմնադիր փառանքի առաքելութեան, ապա ներկաները խունկ եւ մոմ վարեցին, աղօթք բարձրացնելով Աստուծոյ, որ խաղաղութեամբ ննջեցնէ ՀՄԸՄ-ականներու հոգիները: Ետքը ՀՄԸՄ-ականները ուղղութեան դէպի Արցախի նահատակ եղբայրներուն դամբարանը՝ յար-

kevo jan photographer

գանքի տուրք մատուցելու եւ անմահացնելու անոնց յիշատակը: Ներկայ էին նաեւ մասնաճյուղի Սկաուտ Խորհուրդի անդամներ:

Արարողութեան աւարտին ՀՄԸՄ-ականները վերադարձան «Տիգրանեան» կեդրոն, ուր գործունեութիւնը փակուեցաւ դրօշակի արարողութեամբ, «Յառաջ Նահատակ» քայլերգով: